

ઉકેલપત્ર : સત્સંગ પ્રવીણ - ૧

(સમય : સવારે ૯ થી ૧૨)

રવિવાર, ૧૦ જુલાઈ ૨૦૧૬

કુલ ગુણ : ૧૦૦

- નોંધ :- (૧) આપેલ આવૃત્તિ પ્રમાણેના પુસ્તકના જવાબ જ માન્ય રાખવા. તે સિવાયની આવૃત્તિના જવાબ માન્ય ન રાખવા.
(૨) જમણી બાજુએ આપેલા અંકો જે તે પ્રશ્નના ગુણાંક દર્શાવે છે.
(૩) જમણી બાજુએ પ્રશ્નની બાજુમાં કૌંસમાં આપેલા અંકો જે તે પ્રશ્નના જવાબના પાઠ/પાના નંબર દર્શાવે છે.

અગત્યની સૂચના

પ્રશ્નપત્રમાં દરેક પેટા પ્રશ્નની જમણી બાજુ દર્શાવેલ ખાનામાં, લખેલા ગુણની પછીના ખાલી ખાનામાં (ગુણ : ૧)
પરીક્ષાર્થીને આપેલ ગુણ લખવાના છે. જો પ્રશ્નનો જવાબ ખોટો હોય તો તે ખાનામાં '૦' (આંકડામાં શૂન્ય) લખવું. ખરાં (✓)
કે ખોટાં (X) ની નિશાની દરેક પેટા પ્રશ્નની ડાબી બાજુની ખાલી જગ્યામાં જ - પ્રશ્ન શરૂ થાય તે પહેલાં જ કરવી.

વિશેષ નોંધ

આપ જ્યારે પેપર તપાસો ત્યારે જ્યારે લાંબા જવાબોમાં દા. ત. ટૂંકનોંધ, પાંચ મુદ્દાના વાક્યો, કારણો વગેરે પ્રશ્નોમાં આપ જ્યારે ફાળવેલા ગુણ કરતાં ઓછા ગુણ આપતાં હોવ ત્યારે પરીક્ષાર્થીએ કયો મુદ્દો નથી લખ્યો જેના તમે ગુણ કાપ્યા છે. તેની તમે ટૂંકમાં ડાબી બાજુ ઉપર નોંધ લખો. દા.ત. માર્ચ-૨૦૧૩માં પ્રવેશ-૧ માં 'જોબનપગીનું પરિવર્તન' ટૂંકનોંધ પૂછાઈ હતી. જેમાં જોબનપગી પ્રાર્થના કરતાં પોતાના દોષનું વર્ણન કરતાં કહે છે. 'પ્રભુ ! હું કુળહીન, કુટિલ, કુપાત્ર, બુદ્ધિહીન છું. મેં આપને ન ઓળખ્યા. દીનબંધુ ! દયા કરો. મારું મહાપાપ મટાડો.' આ મુદ્દો પરીક્ષાર્થીએ નથી લખ્યો તો બાજુમાં તમે લખી શકો કે 'પોતાના દોષ કહે છે.' આટલું જ લખવાનું છે અને તમે ગુણ ઓછા આપી શકો છો એટલે કે ફાળવેલ ગુણ કરતાં ઓછા ગુણ આપતાં પહેલાં બાજુમાં કયો મુદ્દો નથી તેની ટૂંકમાં નોંધ લખવી જરૂરી છે.

(વિભાગ - ૧ : શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસના, પંદરમી આવૃત્તિ - ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫)

પ્ર.૧ નીચે આપેલામાંથી કોઈ પણ બે વિષયના સંદર્ભમાં શાસ્ત્રનાં ત્રણ પ્રમાણો આપો. (કુલ ગુણ : ૬)

નોંધ :- દરેક પ્રમાણ દીઠ ૧ ગુણ. સંદર્ભ શાસ્ત્રનું નામ અને ક્રમાંક લખવો ફરજિયાત છે. પ્રમાણમાં ક્યારેક સંસ્કૃત શ્લોક અને ભાષાંતર હોય છે. પરીક્ષાર્થીએ કોઈ પણ એક લખ્યું હોય તો પણ સાચું આપવું.

૧. સદ્ગુરુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ કહેલો પોતાનો અસાધારણ મહિમા (૬/૧૨૫-૧૨૬)

પ્રમાણ : ૧ - “કોઈ કહેશે જે અક્ષરધામ કેવું હશે ? તો આપણે તો ભગવાન દીઠા છે, અક્ષરધામમાં રહેનારા દીઠા છે, ભગવાનની હજૂરના ને ભગવાનની પાસે રહેનાર દીઠા છે, ને કાનમાં વાતું કરી છે, હવે તો તેજ દેખાતું નથી. એટલું બાકી છે. માટે આ સાધુ છે તેમાં જ ભગવાન રહ્યા છે, માટે વિશ્વાસ રાખજો.” (સ્વા.વા. ૪/૬૬)

પ્રમાણ : ૨ - “આ સાધુ તો ભગવાનની હજૂરના રહેનારા છે, પળમાત્ર છોટે રહે તેવા નથી ને એ રહ્યા છે તે કોઈ જીવના કલ્યાણને અર્થે રહ્યા છે. ને આ સમે એક વાત થાય છે. તેવી વાત બીજા સાધુ જન્મારામાં પણ કરી શકે નહિ ને કરતાં આવડે નહિ ને જન્મારો અભ્યાસ કરે તો પણ એવી વાતો શીખાય નહિ.” (સ્વા.વા. ૫/૨૦)

પ્રમાણ : ૩ - “આજ વર્તમાનકાળે જેણે દેહ ધર્યા છે તેને તો એક પગલું અક્ષરધામમાં છે ને જેને આ સાધુની ઓળખાણ થઈ છે તેને તો બેય પગલાં અક્ષરધામમાં જ છે.” (સ્વા.વા. ૩/૨૬)

પ્રમાણ : ૪ - “આ દેખાય છે એવી ને એવી મૂર્તિ અક્ષરધામમાં છે. લગારે ફેર નથી. એમાં તેજ વધારે દેખાડે છે એટલો જ ફેર છે. આ દેખાય એ જ મૂર્તિ અક્ષરધામમાં છે. એમ સમજવામાં કાચ્યપ એટલી કાચ્યપ છે; માટે દિવ્યભાવ, મનુષ્યભાવ એક સમજવો એટલે થઈ રહ્યું. બીજું તો તેની પછવાડે આફુંડું સમજાશે.” (સ્વા.વા. ૫/૨૫૫)

પ્રમાણ : ૫ - “વરતાલમાં વાત કરી જે, બીજું કાઈ કરવાનું નથી, એના થઈને એને જીવ સોંપી દેવો. એટલે બધુંય કરી રહ્યા છીએ અને અક્ષરધામમાં મહારાજ આમને આમ ઉત્તરાદે મુખારવિંદે બેઠા છે. એમ વાત કરીને પગના અંગૂઠાથી તે શિખાપર્યંત હાથની આંગળીએ કરીને બતાવ્યું.” (સ્વા.વા. ૪/૮૮)

પ્રમાણ : ૬ - “આ તો પરદેશી સાધુ છે તથા મહારાજ પ્રગટ થયા ત્યારે આ સાધુ દીઠા, નહિ તો આ સાધુ બીજે હોય નહિ.” (સ્વા.વા. ૪/૭૦, ૫૧)

૨. પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નારાયણ: એક અને અદ્વિતીય (૪/૪૪-૪૫)

પ્રમાણ : ૧ - ‘‘એકમેવાદ્વિતીયંબ્રહ્મ’’ ભગવાન એક જ અને અદ્વિતીય છે. (શ્રુતિ)

પ્રમાણ : ૨ - “એ નારાયણ જેવા તો એક નારાયણ જ છે પણ બીજો કોઈ એ જેવો થતો નથી.”

(વચ.લો.૧૩, કા.૮, કા.૧૦)

પ્રમાણ : ૩ - “જે ભગવાન છે તે જેવા તો એ એક જ છે અને ભગવાનને ભજી ભજીને ઘણાક ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા છે તો પણ તે ભગવાન જેવા તો થતા જ નથી.” (વચ. ગ.અં. ૩૯)

પ્રમાણ : ૪ - “ભગવાનનું સ્વરૂપ પણ એક જ છે અને તે ભગવાન અતિ સમર્થ છે ને તે જેવો થવાને કાજે અક્ષરપર્યંત કોઈ સમર્થ થતો નથી, એ સિદ્ધાંત છે.” (વચ. લો. ૪)

પ્રમાણ : ૫ - “તે પરબ્રહ્મની સમાન કે તેથી અધિક કોઈ જણાતું નથી.”

(શ્વેતાશ્વતર ઉપનિષદ ૬/૮ તથા ભવસંભવસંહિતા ઉપ. ૨/૨૪)

૩. ગુણાતીત સંત એ ભગવાનનું પ્રગટ સ્વરૂપ છતાં ભગવાનના દાસ (૫/૯૨-૯૩)

પ્રમાણ : ૧ - “સાપ્રથ પાય કબુ નહિ છલકત, જ્યું ઉદધિકે તોય; બ્રહ્માનંદ કહ્યો શ્રીમુખસે, એસો જન પ્રિય મોય.” - બ્રહ્માનંદ સ્વામી

પ્રમાણ : ૨ - “એ નારાયણને લઈને તો જેને વિષે મોટપ કહીએ તેને વિષે સંભવે અને એને લઈને બ્રહ્મા, શિવ, નારદ સનકાદિક એ સર્વને ભગવાન કહેવાય. મુક્તાનંદ સ્વામી એમને પણ ભગવાન જેવા કહેવાય અને એ નારાયણને લીધા વિના તો અક્ષરને પણ ભગવાન ન કહેવાય તો બીજાની શી વાર્તા કહેવી ?” (વચ.લો. ૧૩)

પ્રમાણ : ૩ - “ગુણાતીત સંત કદી પોતે ભગવાન થઈ જતા નથી પણ તેમાં ભગવાનનો સાક્ષાત્કારપણે સમ્યક્ રીતે વાસ છે તેથી તેમનાં દર્શને ભગવાનનું દર્શન થાય છે. તાત્વિક રીતે તો “બ્રહ્મ થકી પરબ્રહ્મ જે પુરુષોત્તમ નારાયણ તે નોખા છે ને એ બ્રહ્મના પણ કારણ છે ને આધાર છે ને પ્રેરક છે.” (વચ.ગ.મ. ૩)

પ્રમાણ : ૪ - “કોઈનાથી ભગવાન થવાતું નથી, ભગવાન તો એક શ્રીજીમહારાજ છે. મને કોઈ ભગવાન કહેશે તો ગધેડો લેખાશે.” - ગુણાતીતાનંદ સ્વામી

પ્રમાણ : ૫ - “આપણે તો અક્ષરપુરુષોત્તમના બળદિયા છીએ.” વળી પોતે કહેતા, “ભગવાન તો શ્રીજી મહારાજ છે મને જે કોઈ ભગવાન માનીને ભજન કરશે તે નરકના અધિકારી થશે.” - શાસ્ત્રીજી મહારાજ

પ્ર.૨ પ્રમાણ, સિદ્ધાંત કે કડી પરથી વિષયનું શીર્ષક આપો. (કુલ ગુણ : ૫)

૧. “અક્ષર સર્વના દ્રષ્ટા છે, સર્વના સાક્ષી છે.” (૬/૧૦૨)

જ. અક્ષરબ્રહ્મનો મહિમા (૬/૧૦૧)

૨. “ઋત્તે જ્ઞાનાન્ન મુક્તિઃ ।” (૫/૬૬)

જ. પ્રગટને ઓળખવા એ જ જ્ઞાન

૩. “બ્રહ્મરૂપ થઈને જે પરબ્રહ્મની ભક્તિ ન કરે તો તે પણ આત્યંતિક કલ્યાણને ન પામ્યો કહેવાય.” (૬/૯૮)

જ. આત્યંતિકી મુક્તિ માટે

૪. “આ ચિદાકાશમાં બ્રહ્માંડોની કોટિઓ છે.” (૬/૧૦૪)

જ. અક્ષરબ્રહ્મ : સચ્ચિદાનંદ ચિદાકાશ તેજરૂપે

૫. “છોકરા, ભગવાન તોળ મા.” (૪/૫૨)

જ. સદ્. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ પ્રસંગોપાત સમજાવેલું મહારાજનું સર્વોપરીપણું

પ્ર.૩ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓) નિશાની કરો.

(કુલ ગુણ : ૪)

નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

૧. ૨, ૪ (૬/૧૦૦)

૨. ૧, ૩ (૧૩૧-૧૩૨)

પ્ર.૪ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ એક વર્ણવી સિદ્ધાંત લખો. (કુલ ગુણ : ૪)

નોંધ : પ્રસંગના ૩ ગુણ ને સિદ્ધાંતનો ૧ ગુણ

૧. શ્રીજીમહારાજે પરમહંસોને પૂછ્યું : “તમે અમને ભગવાન કેમ કહો છો ?” (૪/૫૧-૫૨)

એક વખત શ્રીજી મહારાજે પરમહંસોની કસોટી કરતાં પૂછ્યું કે, “હે પરમહંસો ! પૂર્વે જે અવતારો થઈ ગયા તેમણે અનેક અસુરોનો સંહાર કર્યો છે અને અનેક અદ્ભુત કાર્યો કર્યા છે, પણ અમે ભગવાન કહેવાઈએ એવું કશું જ કાર્ય કર્યું નથી. અમે સમુદ્રમંથન કર્યું નથી, પૃથ્વી નક્ષત્રી કરી નથી, જેમ કે રાવણ માર્યો નથી કે સમુદ્ર પર સેતુ નથી બાંધ્યો કે નથી ગોવર્ધન ઉચક્યો. આવા કોઈ પરાક્રમો અમે કર્યા નથી, છતાં તમે અમને ભગવાન કહો છો તો નક્કી તમારી કાંઈ ભૂલ

છે. ત્યારે પરમહંસોએ કહ્યું કે આકાશ કહે કે હું આકાશ નથી, સૂર્ય કહે કે હું સૂર્ય નથી તો કોઈ માનશે નહિ. ભગવાનની તો અલમસ્ત જાતિ કહેવાય. તમે ભલે અસુરો સંહાર્યા નથી. પણ તે અસુરો કામકોધાદીક દોષોથી તો હણાયેલા જ હતા. એ દોષ તો એવા છે કે સ્વર્ગલોક વિધિલોક કે વૈકુંઠથી પાડી નાંખે. તમે અમારા એ દોષોને સાવ નિર્મૂળ કર્યા છે. “માટે એને દિયે જ વિદારી, તે તો અવતારના અવતારી” (ભ.ચિં. ૧૦૫) તમે દૈવી જીવોને તો તાર્યા પણ આસુરી જીવોને પણ તાર્યા છે. ને ભવસાગર પર સેતુ બાંધી અક્ષરની વાટ વહેતી મૂકી છે. અમને માયામાંથી મુક્ત કરી વિહલ એવું અક્ષરધામ તેની પ્રાપ્તિ કરાવી છે. આ સાંભળી શ્રીજી મહારાજ ખૂબ પ્રસન્ન થયા. સિદ્ધાંત : મહારાજ સર્વોપરી હતા તો પોતાના સંતોની કસોટી કરી છતાં તેઓ એમાંથી ડગ્યા નહિ. સાચો શિષ્ય એ કહેવાય કે ઈષ્ટદેવ ડગાવે તો પણ ડગે નહિ.

૨. ઉપાસક તો આવા જ હોય. (૪/૪૮) ગઢડામાં શ્રીજીમહારાજે ‘સત્સંગિજીવન’ ગ્રંથ લખાવ્યો ત્યારે તેમાં ઉપાસના સંબંધી ચર્ચા થઈ. નિત્યાનંદ સ્વામીએ, મહારાજને સર્વોપરી, સર્વ અવતારના અવતારી, સર્વ કારણના કારણ સમજવા અને લખવા આગ્રહપૂર્વક કહ્યું. બીજા પરમહંસોએ શ્રીજીમહારાજને શ્રીકૃષ્ણ જેવા લખવાનું પ્રતિપાદન કર્યું. શ્રીજીમહારાજે ચોવીસ અવતારો પોતાના સ્વરૂપમાં લીન કર્યા તે તથા બીજાં ઐશ્વર્યોની નિત્યાનંદ સ્વામીએ વાત કરી. પોતાની દલીલ મક્કમતાપૂર્વક રજૂ કરી, મહારાજને બીજા અવતારો જેવા કહીએ તો મહારાજનાં અદ્ભુત અને અલૌકિક ઐશ્વર્યો ખોટાં પડે તેમ પણ કહ્યું. શ્રીજીમહારાજે પોતે બીજા પરમહંસોની દલીલમાં સૂર પુરાવી કહ્યું કે “અમે શ્રીકૃષ્ણ જેવા જ છીએ. તેથી વધુ ન લખાય.” આ ઉપરાંત, આવો આગ્રહ સેવવા માટે નિત્યાનંદ સ્વામી સાથે ઘણી દલીલો કરી, એટલું જ નહિ, પણ નિત્યાનંદ સ્વામીને એકલા પાડીને તેમની સાથે સાત દિવસ સુધી મહારાજ બોલ્યા નહિ અને તેમનો બહિષ્કાર કર્યો. આ છતાં નિત્યાનંદ સ્વામી તેમની સમજણમાં અડગ રહ્યા. છેલ્લે શ્રીજીમહારાજે તેમની સમજણની પ્રશંસા કરી, તેમને પોતાની પ્રસન્નતાનો હાર આપ્યો અને કહ્યું : “ઉપાસક તો આવા જ હોય, કારણ કે અમે સર્વ ભેગા ભળી ગયા અને તેમનો તિરસ્કાર કર્યો છતાં તેમણે સાચી વાત મૂકી નહિ.” આમ, નિત્યાનંદ સ્વામીના પ્રસંગથી શ્રીજીમહારાજની સર્વોપરી નિષ્ઠાની વાત દઢ થાય છે. સિદ્ધાંત: સત્સંગિજીવન ગ્રંથની રચનાના પ્રસંગથી શ્રીજી મહારાજની સર્વોપરી નિષ્ઠાની વાત દઢ કરવી ને પોતાના ઈષ્ટદેવ તે નિષ્ઠા ફેરવાવે તો પણ ન ફરવું.

૩. કોટિ કૃષ્ણ જોડે હાથ, કોટિ વિષ્ણુ નમે માથ. (૬/૧૧૫-૧૧૬)

આ. સં. ૧૮૬૮માં સારંગપુરમાં રાઠોડ ધાધલને ઘેર શ્રીજી મહારાજે રંગોત્સવ કર્યો અને સંતો સાથે રાસ લીધો. મહારાજે આ પ્રસંગે કબીર રચિત હોરીનું પદ ગાવા લાગ્યા.

‘જોગીયા ટાળત જનમ કેરા ફાંસલા રે, પ્રેમના પ્યાલા જોગીઆ, જુગ જુગ જીવો સો જોગીઆ.....

કોટિ કૃષ્ણ જોડે હાથ, કોટિ વિષ્ણુ નમે માથ, કોટિ શંકર ધરે ધ્યાન, કોટિ બ્રહ્મા કથે જ્ઞાન, સદ્ગુરુ ખેલે વસંત.....’

શ્રીજીમહારાજે આ પદ ગાઈને સંતોને પૂછ્યું, ‘એવા સદ્ગુરુ કોણ ?’ પ્રથમ જ્યારે લોજ અને માંગરોળમાં આવા પ્રસંગે મહારાજે કહેલું કે ‘એવા સદ્ગુરુ અમે છીએ’ તે પ્રમાણે સંતોએ જ્યારે કહ્યું કે ‘એવા સદ્ગુરુ તો આપ છો.’ ત્યારે શ્રીજીમહારાજે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની છાતીમાં છડી અડાડી કહ્યું, ‘અમે તો સર્વોપરી પુરુષોત્તમ નારાયણ છીએ અને આ પદમાં જે મહિમા સદ્ગુરુનો કહ્યો તે તો આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી છે. આ અનાદિ સદ્ગુરુ એવા ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તે ધામરૂપે અમને અને અનંત કોટિ મુક્તોને ધારી રહ્યા છે અને સાકાર રૂપે અક્ષરધામમાં અને અહીં અમારી સાથે અમારી સેવામાં સર્વોપરી ઉપાસના પ્રવૃત્તાવવા સારુ સદ્ગુરુ રૂપે પ્રગટ થયા છે.’ સિદ્ધાંત: આ પ્રસંગે શ્રીજીમહારાજે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની સૌને ઓળખાણ કરાવી પૂર્ણ પુરુષોત્તમનારાયણ પોતે જે ધામમાં નિવાસ કરતાં હોય તેવા પોતાના ધામરૂપ અક્ષરને તેઓ જ ઓળખાવી શકે.

પ્ર.૫ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે વિષયનું વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

નોંધ :- (૧) વચનામૃત, સ્વામીની વાતો કે અન્ય શાસ્ત્રને સંદર્ભરૂપે ન દર્શાવ્યા હોય પણ વિવરણ લખ્યું હોય તો સંપૂર્ણ સાચું આપવું. (૨) ગુણના પ્રમાણમાં સંદર્ભો અને પ્રસંગો હોય તો ચાલે, બધા જ પ્રસંગ લખવા એવું જરૂરી નથી.

૧. પ્રગટ ભક્તિનો મહિમા (૫/૬૭-૬૮)

જ. પ્રગટ ભગવાનને ઓળખે તે જ ભક્ત છે અને આવી રીતે પ્રગટ ભગવાનને ઓળખીને દૈવ આશ્રય કરવો એ જ ભક્તિ છે. આ વાતનું સમર્થન કરતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે, “આ જીવને જ્યારે ભરતખંડને વિષે મનુષ્ય દેહ આવે છે ત્યારે ભગવાનના અવતાર કાં ભગવાનના સાધુ એ જરૂર પૃથ્વી પર વિચરતા હોય છે. તેની જો જીવને ઓળખાણ થાય તો એ જીવ ભગવાનનો ભક્ત થાય છે.” (વચ. વર. ૧૮) પ્રત્યક્ષ ભગવાનના કલ્યાણકારી ગુણને જે જાણવાને પરમેશ્વરનો

દેહ આશ્રય કરવો તેનું જ નામ ભક્તિ. (વચ. ગ.મ. ૧૦)

પ્રગટ ભક્તિનો મહિમા ગાતાં મુક્તાનંદ સ્વામી કહે છે :

‘કલ્પતરૂ સર્વના સંકલ્પ સત્ય કરે, પાસે જઈ પ્રીતશું સેવે જ્યારે,

તેમ જે પ્રગટ પુરુષોત્તમ પ્રીછશે, થાશે હરિજન તત્કાળ ત્યારે...

પ્રગટને ભજ ભજ પાર પામ્યાં ઘણાં, ગીધ ગણિકા કપિવુંદ કોટી,

વ્રજતણી નાર વ્યભિચાર ભાવે તરી, પ્રગટ ઉપાસના સૌથી મોટી.’

‘પ્રગટના ભજનથી પરમ સુખ પામીએ, ઉર થકી નાશ પામે અંધારું.’

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી સારસિદ્ધિમાં કહે છે, મોટે ભાગ્યે ભેટે ભગતિ, પ્રગટ પ્રભુ પરમાણની

દેહ વિનાની જે ભગતિ, તે તો મત મમતના તાણની (નિ.કા. સારસિદ્ધિ-૨૨)

વ્રજવાસીઓને પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણના દર્શન-સ્પર્શનું સુખ મળ્યું એ સાંભળી શિવજીને અફસોસ થયો. બ્રહ્મા પ્રગટની

પ્રસાદીનું સુખ લેવા માછલું થયા. એવો પ્રગટની ભક્તિનો મહિમા છે.

‘એમ પ્રગટ ભક્તિ સહુ ઉપરે, એથી ઉપરાંત નથી કાંઈ,

નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે વારતા, સૌને સમજવી મનમાંઈ’ (નિ.કા. ભક્તિનિધિ - ૧૫)

‘પ્રગટ સ્વરૂપ ઉપાસી, ધન્ય સો પ્રગટ સ્વરૂપ ઉપાસી !’ બ્રહ્માનંદ સ્વામી

‘પ્રગટ ભગવાન છે, પ્રગટ વાતુ છે ને બીજા તો ચિત્રામણના સૂરજ જેવા છે.’ (સ્વા.વા. ૫/૬૪)

‘પ્રત્યક્ષ ભગવાનને વિષે દેહ નિષ્ઠા રાખે છે અને તેને દર્શને કરીને જ પોતાને પરિપૂર્ણ માને છે અને બીજું કાંઈ નથી ઇચ્છતો તેને તો ભગવાન પોતે બલાત્કારે પોતાના ધામને વિષે જે પોતાના ઐશ્વર્ય છે અને પોતાની મૂર્તિઓ છે તેને દેખાડે છે. (ગ.પ્ર. ૮) ‘ભગવાન જે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ તેની મૂર્તિ વિના બીજા કોઈ પદાર્થને ઇચ્છે નહિ તેને આત્મનિષ્ઠા, વૈરાગ્ય જો થોડાં હોય તો પણ એ દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં બહુ મોટા સુખને પામે છે. (વચ. ગ.અં. ૫) પ્રગટ ભગવાનના સંબંધથી જ દોષની નિવૃત્તિ થાય છે. ઇન્દ્રે વિશ્વરૂપને માર્યો તેની ચાર હત્યા લાગી... પછી તેને નારદજી મળ્યા. તેણે કહ્યું જે તારા ભાઈ વામનજી છે તે ભગવાનનો અવતાર છે. માટે તેનો તું આશરો કર. પછી ઇન્દ્રે વામનજીનો નિશ્ચય કર્યો. તેણે કરીને બ્રહ્મહત્યા ટળી ગઈ. એમ પ્રગટનો આશરો કરવાથી કામ થાય છે. (સ્વા.વા. ૧/૨૮૩)

૨. દિવ્યભાવ (૩/૧૮-૨૦) : કેટલાક એમ માનતા હોય છે કે ભગવાન પોતાના ધામમાં દિવ્ય તથા સાકાર હોય છે અને અહીં આ લોકમાં પધારે ત્યારે મનુષ્ય રૂપે આવે છે અને તેમને મનુષ્યના જેવાં જ પંચભૂતનાં દેહ, ઇન્દ્રિયો અને અંતઃકરણ હોય છે. તેથી એ સ્વરૂપ દિવ્ય ન કહેવાય. પણ શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ‘પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ એવા જે એ ભગવાન તે જ પોતે કૃપાએ કરીને જીવના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વી વિષે પ્રકટ થાય છે ત્યારે જે જે તત્ત્વનો અંગીકાર કરે છે તે સર્વે તત્ત્વ બ્રહ્મરૂપ છે. કાં જે, રામકૃષ્ણાદિક અવતારને વિશે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ દેહ તથા જાગ્રત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા તે જણાય છે તથા ઇન્દ્રિયો, પંચપ્રાણ, ઇત્યાદિક સર્વે તત્ત્વ મનુષ્યની પેઠે જણાય છે, પણ એ સર્વે બ્રહ્મ છે, પણ માયિક નથી.’ (વચ. ગ.પ્ર. ૭૧) આ જ વાતને દેહાવતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ‘ભગવાનનું સ્વરૂપ જ એવું છે જે માયામાં અન્વય થયા થકા પણ વ્યતિરેક જ છે. પણ ભગવાનને એમ બીક નથી જે, ‘રખે હું માયામાં જાઉં ને અશુદ્ધ થઈ જાઉં.’ ભગવાન તો માયાને વિષે આવે ત્યારે માયા પણ અક્ષરધામરૂપ થઈ જાય છે અને ચોવીશ તત્ત્વને વિષે આવે તો ચોવીશ તત્ત્વ બ્રહ્મરૂપ થઈ જાય છે.’ (વચ. વર. ૭) એમ છતાં ‘ભગવાનને વિષે જે બાળ-યુવાન-વૃદ્ધપણું દેખાય છે તથા જન્મ-મરણપણું દેખાય છે, તે તો એની યોગમાયાએ કરીને દેખાય છે પણ વસ્તુત્વે તો ભગવાન જેવા છે તેવા ને તેવા જ છે. (એટલે કે સદા દિવ્ય જ છે) એવી રીતે સર્વના કારણ ને સદા દિવ્ય સાકાર એવા જે પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ નારાયણ તેની મૂર્તિને વિષે સાકરના રસની મૂર્તિની પેઠે ત્યાગભાવ સમજવો નહિ... અને તે ભગવાનમાં જે દેહભાવ જણાય છે તે તો નટની માયાની પેઠે સમજવો.’ (વચ. પં. ૭) ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પણ કહે છે : ‘ભગવાનમાં તો મનુષ્યભાવ કહેવાય જ નહિ ને આપણે જેમ દેહ ને જીવ જુદા છે તેમ ભગવાનમાં કહેવાય નહિ. (સ્વા.વા. ૪/૪૦) કારણ કે ‘ભગવાનમાં મનુષ્યભાવ દેખાય છે તે નટની માયાની પેઠે છે.’ (સ્વા.વા. ૫/૬૬) આ રીતે ભગવાને અંગીકારેલાં સર્વે તત્ત્વો બ્રહ્મરૂપ ચૈતન્ય જ થઈ જાય છે, તેમાં ત્યાગભાવ સમજવો જ નહિ. તેથી તો ભગવાનમાં તત્ત્વનાં ચૂંથણાં કરવાની ના પાડતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ‘ભગવાનના સ્વરૂપને જે તત્ત્વે સહિત સમજે છે તે પણ પાપી છે અને જે તત્ત્વે રહિત ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે છે તે પણ પાપી છે. ભગવાનના સ્વરૂપમાં તો ભગવાનના ભક્ત હોય તેને તત્ત્વ છે કે નથી એવું ચૂંથણું કરવું ગમે જ નહિ. ભક્ત હોય તે તો એમ જાણે જે, ‘ભગવાન તે ભગવાન, એને વિષે ભાગત્યાગ કર્યાનો માગ નથી.’ (વચ. ગ.મ. ૧૭) આ જ મુદ્દાની દૃઢતા કરાવતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ‘તેજને વિષે (અક્ષરધામને વિષે) દિવ્યમૂર્તિ એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન વાસુદેવ તે અખંડ વિરાજમાન રહે છે.

અને તે જ પોતે દિવ્યમૂર્તિ થકા જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્યાકૃતિએ કરીને પૃથ્વીને વિષે સર્વ જનને નયનગોચર થકા વિચરે છે. ત્યારે જે જગતમાં અણસમજુ મૂર્ખ જીવ છે તે તે ભગવાનને માયિક ગુણે યુક્ત કહે છે પણ એ માયિક ગુણે યુક્ત નથી; એ તો સદા ગુણાતીત દિવ્યમૂર્તિ જ છે. અને તેનું તે જે ભગવાનનું સાકાર દિવ્ય સ્વરૂપ તેને જે વેદાંતશાસ્ત્ર છે તે નિર્ગુણ, અદેહ, અભેદ, સર્વત્ર વ્યાપક એવી રીતે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે, તે જીવની બુદ્ધિમાંથી માયિક ભાવ ટાળવાને અર્થે નિર્ગુણપણે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે. અને એ ભગવાન તો ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય એ સર્વે કાળને વિષે એકરૂપે કરીને જ વિરાજમાન છે; પણ માયિક પદાર્થની પેઠે વિકારને પામતા નથી; સદા દિવ્ય રૂપે કરીને વિરાજમાન રહે છે.’ (વચ. કા. ૭) વળી ‘ભગવાન તો પરમ દિવ્યમૂર્તિ છે ને ભગવાનને વિષે તો એ મનુષ્યભાવનો લેશ નથી. માટે એ ભગવાનમાંથી મનુષ્યભાવને ટાળીને દેવભાવ લાવવો, પછી બ્રહ્માદિકનો ભાવ લાવવો, પછી પ્રધાનપુરુષનો ભાવ આવે, પછી પ્રકૃતિપુરુષનો ભાવ આવે, પછી અક્ષરનો ભાવ આવે, પછી અક્ષરાતીત એવા પુરુષોત્તમ તેનો ભાવ આવે છે.’ (વચ. લો.૧૮) આ દિવ્યભાવની વધુ સ્પષ્ટતા કરતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ‘ધામમાં રહી મૂર્તિ ને આ પ્રકટ શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિ (સહજાનંદ સ્વામી) તેમાં અધિકપણે સાદૃશ્યપણું છે... માટે ગુણાતીત એવું જે અક્ષરધામ તેને વિષે જે મૂર્તિ છે તે જ મૂર્તિ પ્રત્યક્ષ છે. એ બેમાં ફેર નથી. જેમ ધામની મૂર્તિ ગુણાતીત છે તેમજ મનુષ્યમૂર્તિ પણ ગુણાતીત છે.’ (વચ. ગ.અં. ૩૧) આ રીતે ભગવાન તો સદા દિવ્ય ગુણાતીત મૂર્તિ જ છે, તેમ છતાં આ લોકમાં પ્રગટ થાય ત્યારે ભક્તોને સુખ અને સેવા આપવા, તેમના મનોરથ પૂરા કરીને અંતે તેમનું કલ્યાણ કરવા ને અસુરોને મોહ પમાડવા મનુષ્યભાવનું અનુકરણ કરે છે, પણ ભગવાનમાં તો લેશમાત્ર દોષ નથી. આ જ વાતને શ્રીજીમહારાજે સત્સંગિજીવનમાં સમજાવી છે.

૩. અક્ષર અને પુરુષોત્તમ વચ્ચે સંબંધ (૬/૧૦૮-૧૦૯)

અક્ષર અને પુરુષોત્તમ વચ્ચે શરીર-શરીરી સેવક અને સ્વામીભાવનો વિશિષ્ટ સંબંધ છે. શ્રીજીમહારાજ કહે છે : “જ્યાં એ પુરુષોત્તમની મૂર્તિ છે ત્યાં જ અક્ષરધામનું મધ્ય છે.” (વચ. ગ.મ. ૪૨) વળી “જે સ્વરૂપને વિષે પુરુષ-પ્રકૃતિ આદિક કાંઈ ઉપાધિ રહેતી નથી, એક પુરુષોત્તમ ભગવાન જ રહે છે એ અક્ષરનું વ્યતિરેક સ્વરૂપ છે.” (વચ. સા. ૫) આમ, અક્ષર ને પુરુષોત્તમને અન્યોન્ય વિશિષ્ટ સંબંધ છે. અક્ષરબ્રહ્મ પરબ્રહ્મના પ્રિયતમ, નિકટતમ, આદર્શ, ઉત્તમ સેવક-ભક્ત રૂપે ધામમાં તથા જે જે બ્રહ્માંડમાં, પુરુષોત્તમ ભગવાન પધારે છે ત્યાં ત્યાં તેમની સાથે જ હોય છે (વચ. ગ.પ્ર. ૭૧, ગ.મ. ૪૨ના આધારે). તેથી જ એ અક્ષરબ્રહ્મ, પરબ્રહ્મ, પુરુષોત્તમ કરતાં ભિન્ન તત્ત્વ હોવા છતાં તેમની સાથે સદા સંલગ્ન છે. અર્થાત્ પરબ્રહ્મ સાથે અક્ષરબ્રહ્મ ‘સ્વામી-સેવકભાવથી’ વિશિષ્ટરૂપે જોડાયેલા છે. ક્યારેય પણ તેમને પરબ્રહ્મથી એકલા કે અળગા કલ્પવા અશક્ય છે. આથી, તેમને અને પરબ્રહ્મને વિશિષ્ટ સંબંધ છે. પરબ્રહ્મ વગર અક્ષરબ્રહ્મનો વિચાર જ અશક્ય છે. તેમજ બ્રહ્મ વગર પરબ્રહ્મની ભક્તિનો અધિકાર મળતો નથી. અક્ષર સર્વના સ્વામી છે, પણ પુરુષોત્તમના દાસ છે. અક્ષરબ્રહ્મ પર પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ વિના કોઈનું શાસન નથી. “પુરુષોત્તમ ભગવાન... આત્મા ને (તથા) અક્ષર એ સર્વેના પ્રેરક છે ને સ્વતંત્ર છે ને નિયંતા છે ને સકળ ઐશ્વર્ય-સંપન્ન છે ને પર થકી પર એવું જે અક્ષર તે થકી પણ પર છે.” (વચ. ગ.પ્ર. ૬૪) આમ, પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ એ બ્રહ્મના પણ આધાર, કારણ ને પ્રેરક છે. “પુરુષોત્તમ ભગવાનનું સામર્થ્ય અનંત અપાર છે. એ ધારે તો તે અક્ષરને પણ લીન કરીને પોતે સ્વરાટ્ થકા એકલા જ વિરાજમાન રહે અને પોતાને મનમાં આવે તો એ અક્ષરધામ વિના પણ અનંત કોટિ મુક્તને પોતાને ઐશ્વર્યે કરીને ધારવાને સમર્થ છે.” (વચ. લો. ૧૩) આ રીતે પુરુષોત્તમ સ્વતંત્ર છે પણ અક્ષર તેમનો આધાર નથી. જ્યારે અક્ષરનો આધાર પુરુષોત્તમ છે. અક્ષરધામને લીન કરવાની પુરુષોત્તમ પાસે વિશિષ્ટ શક્તિ છે. પણ આત્યંતિક પ્રલય વખતે જીવ અને ઈશ્વરની ઉપાધિ માયામાં લીન થાય છે. માયા બ્રહ્મમાં લીન થાય છે પણ બ્રહ્મ પરબ્રહ્મમાં લીન થાય છે તેમ કહ્યું નથી. પરંતુ ‘ભગવાનનું જે અક્ષરધામ ને તે ધામને વિષે રહી એવી જે ભગવાનની મૂર્તિ ને તે ધામને વિષે રહ્યા એવા જે ભગવાનના ભક્ત તે વિના... સર્વે નાશવંત છે.’ અર્થાત્ ધામ, ધામી અને મુક્ત આ ત્રણ આત્યંતિક પ્રલયને અંતે રહે જ છે. (વચ. ગ.મ. ૨૪)

પ્ર.૬નીચે આપેલાં વાક્યોમાંથી કોઈ પણ બે વિષે કારણો આપી સમજાવો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ :- વચનામૃત, સ્વામીની વાતો કે અન્ય શાસ્ત્રને સંદર્ભરૂપે ન દર્શાવ્યા હોય પણ વિવરણ લખ્યું હોય તો સંપૂર્ણ સાચું આપવું.

૧. ભગવાન પુરુષોત્તમ તો સદા સાકાર જ છે. (૩/૧૩-૧૫)

જ. ભગવાન સાકાર છે તે સમજણ તાર્કિક રીતે શ્રીજી મહારાજે કેટલાંક વચનામૃતોમાં નિરૂપી છે. ભગવાનનું સ્વરૂપ નિરાકાર નથી. કાં જે, ભગવાન થકી જ સર્વ સ્થાવર જંગમ સૃષ્ટિ થાય છે. તે જો ભગવાન નિરાકાર હોય તો તે થકી સાકાર સૃષ્ટિ કેમ થાય ? જેમ આકાશ નિરાકાર છે તો તે થકી જેવા પૃથ્વી થકી ઘટાદિક આકાર થાય છે તેવા થતા નથી.

બ્રહ્માદિક જે સૃષ્ટિ તે સાકાર છે તો તેના કરનારા જે પરમેશ્વર તે પણ સાકાર જ છે. (ગ. મ. ૧૦) આ જ મુદ્દાને વિશેષપણે દઢાવતાં શ્રીજી મહારાજ કહે છે, ‘ભગવાન સદા સાકાર જ છે... અને સાકાર ન હોય તેને વિષે આકાશની પેઠે કર્તાપણું ન કહેવાય તથા એક દેશને વિષે રહેવાપણું ન કહેવાય.’ (ગ.અં. ૩૫, પં.૧, ગ.મ. ૩૯) ‘ભગવાન સાકાર જ છે’ આ મુદ્દાને બીજી રીતે સમજાવતાં શ્રીજી મહારાજ કહે છે, ‘જે ભગવાન પુરુષોત્તમ છે તે તો સદા સાકાર જ છે અને મહાતેજોમય મૂર્તિ છે અને અંતર્યામીપણે કરીને સર્વત્ર પૂર્ણ એવું જે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ છે તે તો મૂર્તિમાન એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનું તેજ છે અને શ્રુતિએ પણ એમ કહ્યું છે જે, ‘તે ભગવાન માયા સામુ જોતા હવા’ અને જ્યારે જુએ ત્યારે તેને શું એકલી આંખ જ હોય ? હાથપગ પણ હોય, માટે સાકાર રૂપનું પ્રતિપાદન થયું. અને વળી જેમ સમગ્ર જળ છે તેના જીવરૂપ જે વરુણ તે પોતાના લોકને વિષે સાકાર છે ને જળ નિરાકાર કહેવાય છે અને જેમ અગ્નિની જે જવાળા છે તે નિરાકાર કહેવાય છે અને તેના દેવતા જે અગ્નિ તે અગ્નિલોકને વિષે સાકાર છે અને જેમ સમગ્ર તડકો નિરાકાર કહેવાય છે ને સૂર્યના મંડળને વિષે જે સૂર્યદેવ છે તે સાકાર છે, તેમ સચ્ચિદાનંદ જે બ્રહ્મ તે નિરાકાર છે અને પુરુષોત્તમ જે ભગવાન તે સાકાર છે. અને એ સર્વત્ર એવું જે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તે પુરુષોત્તમ ભગવાનનું તેજ છે અને કોઈ એમ કહેશે જે શ્રુતિમાં એમ કહ્યું છે જે, ‘પરમેશ્વર તો કરચરણાદિકે રહિત છે ને સર્વત્ર પૂર્ણ છે.’ તો એ જ શ્રુતિએ, કરચરણાદિકનો નિષેધ કર્યો છે તે તો માયિક કરચરણાદિકનો નિષેધ કર્યો છે અને ભગવાનનો આકાર છે તે તો દિવ્ય છે પણ માયિક નથી. એવી રીતે ભગવાન પુરુષોત્તમ તો સદા સાકાર જ છે પણ નિરાકાર નથી અને જે નિરાકાર કહે છે તે તો સમજતા નથી. (ગ. પ્ર. ૪૫) આ વાત વધુ દઢ રીતે સમજાવતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે, ‘એકાંતિક ભક્ત હોય તે તો એમ જાણે જે, શાસ્ત્રમાં ભગવાનને જે અરૂપ ને નિર્ગુણ કહ્યા છે તે તો માયિક એવાં જે રૂપ ને ગુણ તેના નિષેધને અર્થે કહ્યા છે. પણ ભગવાન તો નિત્ય દિવ્યમૂર્તિ છે અને અનંત કલ્યાણગુણે યુક્ત છે. અને તેજના પુંજરૂપ કહ્યા તે તો મૂર્તિ વિના તેજ હોય નહિ, તેજ તે મૂર્તિનું છે.... તેમ બ્રહ્મ સત્તારૂપ છે... જે કોટિ સૂર્ય જેવા પ્રકાશ છે તે પુરુષોત્તમ ભગવાનની મૂર્તિનો પ્રકાશ છે... માટે કોઈ ગમે તેવાં શાસ્ત્ર વંચાતાં હોય અને તેમાં ભગવાનનું નિર્ગુણપણે કરીને પ્રતિપાદન આવે તે ઠેકાણે એમ જાણવું જે એ ભગવાનની મૂર્તિનો મહિમા કહ્યો છે. પણ ભગવાન તો સદા મૂર્તિમાન જ છે.’ (ગ. પ્ર. ૬૬)

૨. પરમાત્માને સર્વકર્તા સમજી તેમનો આશ્રય કરવો, તે શુદ્ધ ઉપાસકનું કર્તવ્ય છે. (૨/૪-૫)

૪. પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ એક જ સર્વકર્તા છે. તેમની ઈચ્છા વિના સૂકું પાંદડું પણ કોઈનું હલાવ્યું હલતું નથી. સર્વ જીવ-પ્રાણીમાત્રના કર્માનુસારે, તેમને ફળ દેનારા કર્મફળપ્રદાતા પરમાત્મા પરબ્રહ્મ છે. આ જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય પોતે કરતા નથી, પણ તેનું કારણ તો સ્વયં પોતે જ છે. અન્તઃ પ્રવિષ્ટઃ શાસ્તા જનાનાં સર્વાત્મા। (તૈત્તિરીયારણ્યકમ્ : ૩/૧૧) અર્થાત્ સર્વજનોના આત્માપણે સર્વમાં અંતઃપ્રવેશ કરીને સર્વનું શાસન કરનારા - નિયમન કરનારા ભગવાન છે. ભગવાન જેવી રીતે જીવોનું નિયમન કરે છે, તેવી જ રીતે ઈશ્વર-કોટિનું પણ નિયમન કરે છે. ઈશ્વરોની ક્રિયાઓ પર દેખરેખ રાખે છે અને તેમને પોતાની ઈચ્છામાં વર્તાવે છે. પરમાત્મા પોતાની ઈચ્છાશક્તિ, ક્રિયા-શક્તિ અને જ્ઞાનશક્તિની પ્રેરણાથી જ જીવમાં તે તે શક્તિ જાગ્રત કરે છે. માયાને લીન કરવાની શક્તિ પણ પરમાત્મા ધરાવે છે. અક્ષરના આધાર હોવા ઉપરાંત અક્ષરને પણ લીન કરવાની શક્તિ પરમાત્મામાં છે. કર્તુમ્, અકર્તુમ્ અને અન્યથાકર્તુમ્ શક્તિના ધારક પરમાત્મા છે. આ રીતે, પરમાત્માને સર્વકર્તા સમજી તેમનો આશ્રય કરવો, એ શુદ્ધ ઉપાસકનું કર્તવ્ય છે. વચનામૃતમાં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે : “અને સર્વના કારણરૂપ એવા ભગવાન તે મનુષ્ય જેવા છે તો પણ પોતાના અંગમાંથી યોગકળાએ કરીને અનંત કોટિ બ્રહ્માંડને ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ છે ને પાછાં પોતાના વિષે લય કરવાને સમર્થ છે... તેને સમજી હોય તે જાણે જે, ભગવાન મનુષ્ય જેવા જણાય છે તો પણ એ ભગવાન સર્વના કારણ છે અને સર્વના કર્તા છે ને સમર્થ છે.” (વચ. લો. ૨) “તેમ દેશ, કાળ, કર્મ, માયા તેનું પરમેશ્વર ચાલવા દે તેટલું ચાલે, પણ પરમેશ્વરના ગમતા બહાર અણુમાત્ર પણ ન ચાલે; માટે સર્વકર્તાજ્ઞ તે પરમેશ્વર જ છે.” (વચ. ગ.મ. ૨૧)

૩. પરમેશ્વરના ચરિત્રને વિષે દોષ દેખે છે ‘તેને વિમુખ, અધર્મી ને સર્વે મૂર્ખનો રાજા’ શ્રીજીમહારાજ ગણાવે છે. (૩/૨૩-૨૪)

૪. ભગવાન અને તેમના બ્રહ્મસ્વરૂપ ગુણાતીત સંત મનુષ્યદેહ રૂપે પ્રગટ થાય છે છતાં સદા દિવ્ય-નિર્દોષ અને ગુણાતીત જ છે. તેમાં માયા કે મનુષ્યભાવનો લેશ નથી. છતાં તે ભગવાનને જે અલ્પમતિવાળા છે તે જેવા જેવા દોષ કલ્પે છે તે ભગવાનને વિષે તો એકે દોષ નથી પણ કલ્પનારાની બુદ્ધિમાંથી કોઈ કાળે ટળવાના નહિ. તેમાં જે ભગવાનને કામી સમજે છે તે પોતે અત્યંત કામી થઈ જાય છે અને જે ભગવાનને ક્રોધી સમજે છે તે પોતે અત્યંત ક્રોધી થઈ જાય છે અને જે ભગવાનને લોભી સમજે છે તે પોતે અત્યંત લોભી થઈ જાય છે. ને જે ભગવાનને ઈર્ષ્યાવાન સમજે છે તે પોતે અત્યંત ઈર્ષ્યાવાન થઈ જાય છે એ આદિક જે જે દોષ ભગવાનને વિષે કલ્પે છે તે તો જેમ સૂર્ય સામી ધૂળની ફાંટ ભરીને

નાખીએ તો પોતાની આંખમાં પડે છે તેમ ભગવાનને વિષે જે જાતનો દોષ કલ્પે છે તે દોષ પોતાને દુઃખ દે છે. (ગ.પ્ર. ૨૪) આ મુદ્દાની વધુ છણાવટ કરતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે, “અવજાનન્તિ માં મૂઢા માનુષીં તનુમાશ્રિતમ્ । પરં ભાવમજાનન્તો મમ ભૂતમહેશ્વરમ્ ॥” માટે જે મૂઢ છે તે ભગવાનના એવા પરમ ભાવને જાણ્યા વિના ભગવાનને વિષે પોતાના જેવા મનુષ્યના ભાવ પરકે છે, તે મનુષ્ય ભાવ તે શું ? તો કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, આશા તૃષ્ણા ઈત્યાદિક અંતઃ કરણના ભાવ છે તેવા હાડ, ચામ, મળ, મૂત્રાદિક તથા જન્મ, મરણ, બાળ યૌવન, વૃદ્ધ એ સર્વ દેહના ભાવ છે ઈત્યાદિક જે મનુષ્યભાવ તે સર્વ ભાવને ભગવાનને વિષે પરકે છે. માટે એવા ભાવનો પરઠનારો જે હોય તેને ભગવાનના નિશ્ચય જેવું જણાય છે. તો પણ એનો નિશ્ચય કાચો છે, અને એ જરૂર સત્સંગમાંથી પડશે... જ્યારે ભગવાનને વિષે એવો દિવ્યભાવ ન સમજે ત્યારે એને વાતે વાતે ધોખો થાય ને ગુણ-અવગુણ લીધા કરે જે, ‘(ભગવાન) આનીકોરનો પક્ષ રાખે છે ને અમારો પક્ષ રાખતા નથી તથા આને વધુ બોલાવે છે ને અમને નથી બોલાવતા અને આના ઉપર વધુ હેતુ છે ને અમારી ઉપર નથી’ એવી રીતે ગુણ-અવગુણ પરઠ્યા કરે છે, તેણે કરીને એનું અંતર દિવસે દિવસે પાછું પડીને અંતે તે વિમુખ થાય છે. (વચ. લો. ૧૮) “ભક્તને જો ક્યારેય અસત્ દેશ, અસત્ કાળ, અસત્ સંગ ને અસત્ શાસ્ત્રાદિકને યોગે કરીને અથવા દેહાભિમાને કરીને ભગવાનના ચરિત્રને વિષે સંદેહ થાય ને ભગવાનનો અભાવ આવે તો એ જીવ પૂર્ણમાસીના ચંદ્રમા જેવો હતો, પણ પાછો અમાવસ્યાના ચંદ્ર જેવો થઈ જાય છે. માટે પોતામાં જે કાંઈક થોડી ઘણી ખોટી હોય તે એ જીવને ઝાઝી નડતી નથી; પણ પરમેશ્વરના ચરિત્રમાં કોઈ રીતે સંદેહ થાય અથવા પરમેશ્વરનો કોઈ રીતે અભાવ આવે ત્યારે એ જીવ કલ્યાણના માર્ગમાંથી તત્કાળ પડી જાય છે. જેમ વૃક્ષનાં મૂળ કપાણાં ત્યારે તે વૃક્ષ એની મેળે જ સુકાઈ જાય, તેમ જેને ભગવાનને વિષે દોષબુદ્ધિ થઈ એ જીવ કોઈ રીતે વિમુખ થયા વિના રહે નહિ. (વચ. વર. ૧૨) એવા જે પરમેશ્વર તેનાં ચરિત્રને વિષે ને તે ભગવાનની સમજણ તેને વિષે જે દોષ દેખે છે તેને વિમુખ ને અધર્મી જાણવો અને સર્વ મૂર્ખનો રાજા જાણવો. (વચ. ગ.મ. ૫૩) પોતે ગમે તેવો મોટો હોય પણ ભગવાનમાં કુતર્ક કરે તો તે માયા પર થઈ શકે નહિ. તેની સ્પષ્ટતા શ્રીજીમહારાજ કરે છે, “ભગવાનની યોગકળામાં બ્રહ્માદિક જેવાને કુતર્ક થાય તો એ ભગવાનની માયાના બળના પારને પામ્યા ન કહેવાય.” (વચ. લો. ૪) ભગવાનમાં મનુષ્યભાવ રહી જાય તો કલ્યાણ ન થાય. (સ્વા.વા. ૫/૧૧૫)

પ્ર.૭ ઉપસંહારના આધારે નીચે આપેલાં વાક્યોની પૂર્તિ કરો. (કુલ ગુણ : ૭)

(ઉપાસનામાં શું સમજવું ?)

૧. ઈશ્વર એ પરબ્રહ્મ, અક્ષરબ્રહ્મ અને જીવોથી ભિન્ન એવું નિત્ય ચૈતન્ય તત્ત્વ છે. આ ઈશ્વરો અક્ષરબ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મની અપેક્ષાએ અત્યંત અસમર્થ હોવા છતાં જીવોની અપેક્ષાએ વધુ સામર્થ્ય અને જ્ઞાન ધરાવે છે. પરમાત્મા તેઓ(ને) પોતાની ઈચ્છાથી તે તે બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ વિગેરે કાર્યમાં પ્રેરે છે. (૧૪૪)
૨. આ રીતે સાધના કરનાર મુમુક્ષુઓ એવા જીવો તથા ઈશ્વરો પરબ્રહ્મની કૃપાથી એકાંતિક ધર્મ સિદ્ધ કરી, બ્રહ્મરૂપ થઈ એટલે કે અક્ષરબ્રહ્મના સાધર્મ્યને પામી પરબ્રહ્મની પરાભક્તિને પામે છે. તેમનાં સઘળાં દુઃખ તથા દોષ કાયમ માટે નાશ પામે છે, અને છતી દેહે પરમાત્માના પરમ આનંદને અનુભવતો રહે છે. (૧૪૪-૧૪૫)
૩. તેથી મનુષ્યરૂપે વિચરતા પરબ્રહ્મના સ્વધામગમન બાદ પણ બ્રહ્મસ્વરૂપ ગુરુના ભાવને લીન કરીને તેમના દ્વારા પરમાત્મા જ સ્વયં વિચરતા હોવાથી તે પ્રત્યક્ષ ગુરુહરિનો પ્રસંગ કરનાર મુમુક્ષુને ઉપાસના તો એકમાત્ર પરમાત્માની જ રહે છે. (૧૪૫)
૪. અક્ષરબ્રહ્મ પરબ્રહ્મથી ભિન્ન અને પરબ્રહ્મની જેમ નિત્ય, એક અને ત્રિગુણાતીત એવું ચૈતન્ય તત્ત્વ છે. તે સદા દિવ્ય છે, અનંત કલ્યાણમય ગુણોથી યુક્ત અને માયિક ગુણોથી રહિત, સદા નિર્દોષ છે. (૧૪૨-૧૪૩)

(ઉપાસનામાં શું ન સમજવું ?)

૫. ભગવાન પૃથ્વી પર પ્રગટે છે ત્યારે તેઓ ધામમાં હોતા નથી (ધામ ખાલી હોય છે), તેમ ન સમજવું. (૧૪૬)
૬. મુક્તિ અવસ્થામાં પણ મુક્તનો આત્મા અક્ષરબ્રહ્મના સાધર્મ્યને નથી પામતો, તેમ ન સમજવું. (૧૪૬)
૭. વચનામૃતાદિ સત્શાસ્ત્રોનું રહસ્ય તથા ભગવાનનો નિશ્ચય પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ સંતના સમાગમ કે કૃપા વગર સ્વતંત્રપણે સમજી-સમજાવી શકાય છે, તેમ ન સમજવું. (૧૪૬-૧૪૭)

પ્ર.૮ ટૂંકનોંધ લખો : ઉત્પત્તિ સર્ગ સમજાવો. (વર્ણનાત્મક) (૪/૪૦-૪૧, ૪૩-૪૪) (કુલ ગુણ : ૫)

નોંધ : ઓછામાં ઓછા ત્રણ પ્રમાણો લખેલા હોવા જોઈએ.

શ્રીજીમહારાજે ઉત્પત્તિ સર્ગ સમજાવતાં જુદા જુદા દેવો, ઈશ્વરો વગેરેની ઉત્પત્તિ, તેમનું સ્થાન વગેરે સ્પષ્ટ કર્યું છે. તત્ત્વજ્ઞાનમાં પાંચ તત્ત્વોનો ભેદ અનાદિ કલ્પો છે. તેમાં જીવમાં ચાર પ્રકારની યોનિ (ઉદ્ભિજ, જરાયુજ, અંડજ અને સ્વેદજ)માં જન્મ લેતા ઈન્દ્રાદિક દેવો તથા જીવમાત્ર આવી જાય. ઈશ્વરકોટિમાં બ્રહ્મા, વિષ્ણુ તથા મહેશથી પ્રધાનપુરુષ

પર્યંત આવી જાય. માયા ભગવાનની શક્તિ કહી છે. માયા અક્ષરબ્રહ્મના પ્રકાશને વિષે લય પામે છે. શ્રીજીમહારાજ કહે છે... ‘વેદ, પુરાણ, ઇતિહાસ ને સ્મૃતિઓ એ સર્વ શાસ્ત્રમાંથી અમે એ સિદ્ધાંત કર્યો છે જે, જીવ, માયા, ઈશ્વર, બ્રહ્મ અને પરમેશ્વર એ સર્વે અનાદિ છે અને માયા છે તે તો પૃથ્વીને ઠેકાણે છે. અને પૃથ્વીમાં રહ્યાં જે બીજ તેને ઠેકાણે જીવ છે. અને ઈશ્વર તો મેઘને ઠેકાણે છે તે પરમેશ્વરની ઈચ્છાએ કરીને પુરુષરૂપ જે ઈશ્વર તેનો માયા સંગાથે સંબંધ થાય છે ત્યારે જેમ મેઘના જળના સંબંધે કરીને પૃથ્વીમાં હતાં જે બીજ તે સર્વે ઊગી આવે છે, તેમ માયામાંથી અનાદિ કાળના જીવ હતા તે ઉદય થઈ આવે છે, પણ નવા જીવ થતા નથી, માટે જેમ ઈશ્વર અનાદિ છે તેમ માયા પણ અનાદિ છે ને તે માયાને વિષે રહ્યા જે જીવ તે પણ અનાદિ છે પણ એ જીવ પરમેશ્વરના અંશ નથી, એ તો અનાદિ જીવ જ છે. તે જીવ જ્યારે પરમેશ્વરને શરણે જાય ત્યારે ભગવાનની માયાને તરે ને નારદ સનકાદિકની પેઠે બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના ધામમાં જાય છે ને ભગવાનનો પાર્ષદ થાય છે. એવી રીતે અમારો સિદ્ધાંત છે.’ (વચ.ગ.અં. ૧૦) અને જ્યારે બ્રહ્માંડોનો પ્રલય થઈ જાય છે ત્યારે આ પ્રગટ ભગવાન છે તે જ એક રહે છે અને પછી સૃષ્ટિ રચવાને સમે પણ પ્રકૃતિપુરુષ દ્વારે કરીને અનંત કોટિ બ્રહ્માંડોને એ જ ભગવાન ઉપજાવે છે. (વચ.ગ.પ્ર. ૫૬) આ પ્રમાણે ઉત્પત્તિ અને પ્રલય તે ભગવાન સ્વામિનારાયણને આધીન છે. ત્યાં શ્રુતિવાક્યનું પ્રમાણ છે. તદૈક્ષત । बहु स्यां प्रजायेयेति । (છાંદોગ્યોપનિષદ ૬-૨-૩) ઉત્પત્તિક્રમ શ્રીજીમહારાજ આ રીતે સમજાવે છે, ‘અક્ષરાતીત પુરુષોત્તમ ભગવાન સૃષ્ટિ સમયે અક્ષર સામી દૃષ્ટિ કરે છે ત્યારે તે અક્ષરમાંથી પુરુષ પ્રગટ થઈ આવે છે. પછી તે પુરુષોત્તમ જે તે અક્ષરમાં પ્રવેશ કરીને પુરુષને વિષે પ્રવેશ કરે છે ને પુરુષ રૂપે થઈને પ્રકૃતિને પ્રેરે છે, એવી રીતે જેમ જેમ પુરુષોત્તમનો પ્રવેશ થતો ગયો તેમ તેમ સૃષ્ટિની પ્રવૃત્તિ થઈ અને પછી તે પ્રકૃતિપુરુષ થકી પ્રધાનપુરુષ થયા અને તે પ્રધાનપુરુષ થકી મહતત્ત્વ થયું. ને તે મહતત્ત્વ થકી ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર થયો ને અહંકારથી ભૂત, વિષય, ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ અને દેવતા તે થયાં. ને તે થકી વિરાટપુરુષ થયા અને તેના નાભિકમળમાંથી બ્રહ્મા થયા ને તે બ્રહ્મા થકી મરીચ્યાદિક પ્રજાપતિ થયા ને તે થકી કશ્યપ પ્રજાપતિ થયા ને તે થકી ઈન્દ્રાદિક દેવતા થયા ને દૈત્ય થયા અને સ્થાવર જંગમ સર્વ સૃષ્ટિ થઈ.’ (વચ.ગ.પ્ર. ૪૧) આ પ્રમાણે પરબ્રહ્મ-પરમાત્મા જ્યારે આ સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવાની ઈચ્છા કરે છે ત્યારે પોતાના અનાદિ સેવક અક્ષર સામી દૃષ્ટિ કરે છે. અક્ષર પોતાના સ્વામી જે પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ તેમની ઈચ્છા જાણીને પુરુષ (અક્ષરમુક્ત-પુરુષ)સામે દૃષ્ટિ કરી તેને પુરુષોત્તમના સંકલ્પની જાણ કરી તેને ઉત્પત્તિ માટે પ્રેરે છે. આથી તે અક્ષરાત્મક મુક્તપુરુષ પરબ્રહ્મની ઈચ્છા હોવાથી મહામાયા સાથે જોડાઈ માયામાં પ્રલયકાળે જે અનંત પ્રધાન અને પુરુષ લીન હતાં તેમને વ્યક્ત કરે છે. (કાર્યોન્મુખ કરે છે.) અને તે દ્વારા સમગ્ર બ્રહ્માંડની રચના કરાવે છે. આ અક્ષરાત્મક પુરુષ પ્રકૃતિને પ્રેરે છે કહેતા પુરુષરૂપે થઈને મહામાયાને વિષે પોતાની શક્તિને પ્રેરે છે. માયા પોતાની સામ્યાવસ્થામાંથી ચલિત થાય છે. પુરુષ ને પ્રકૃતિના સંયોગથી અનંત પ્રધાન અને પુરુષનાં જોડેલાં, અનંત બ્રહ્માંડના સર્જન માટે ઉત્પન્ન થાય છે. આવી રીતે જેમ જેમ પુરુષોત્તમનો પ્રવેશ થતો ગયો તેમ તેમ સૃષ્ટિની પ્રવૃત્તિ થતી ગઈ. ઉપર કહ્યા જે અક્ષરાત્મક પુરુષ અથવા અક્ષરધામના બ્રહ્મરૂપ મુક્ત તે નિરન્ન છે ને મુક્ત છે ને બ્રહ્મ છે ને માયાના કારણ છે. તે માયાને વિષે લોમપણે (સન્મુખ) વર્તે છે તો પણ એને માયાનો બાધ થતો નથી ને માયાને વિષે એને ભોગની ઈચ્છા નથી. એ તો પોતે બ્રહ્મસુખે સુખિયા છે ને પૂર્ણકામ છે. (વચ.ગ.મ. ૩૧) શાસ્ત્રોમાં ઘણુંબરું આ પુરુષને જ પુરુષોત્તમ કહ્યા છે તેથી પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નોખા છે તેવો ખ્યાલ આવતો નથી અને સમજણમાં ભ્રમ થઈ જાય છે પરંતુ શ્રીજીમહારાજ તો વચનામૃતમાં સ્પષ્ટપણે સમજાવે છે : ‘જેમ આ જીવને વિષે વૈરાજપુરુષ-ઈશ્વરને વિષે ભેદ છે અને વળી જેમ ઈશ્વરને વિષે ને પુરુષને વિષે ભેદ છે, તેમ પુરુષને પુરુષોત્તમ એવા જે વાસુદેવ ભગવાન તેને વિષે એવો ઘણો ભેદ છે ને પુરુષોત્તમ વાસુદેવ તો સર્વના સ્વામી છે અને એવા અક્ષરાત્મક પુરુષ ઘણાક છે. તે જે તે વાસુદેવનાં ચરણારવિંદની ઉપાસના કરે છે ને સ્તુતિ કરે છે... તે એવી રીતે વાર્તા અમે ઘણીક વાર કરી છે પણ એનું મનન કરીને સારી પેઠે પોતાના અંતરમાં ઘેડ્ય બેસારતા નથી એટલે શાસ્ત્રના શબ્દને સાંભળીને સમજણમાં ઠા રહેતો નથી.’ (વચ.ગ.મ. ૩૧) આ રીતે સૃષ્ટિનો ક્રમ જોતાં પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નારાયણ એવા શ્રીજીમહારાજ સૌના પ્રેરક, અંતર્યામી અને કારણ છે તે સ્પષ્ટ સમજાય છે. શ્રીજીમહારાજની જ શ્રીમુખની વાણી સાંભળી સદ્ગુરુ પ્રેમાનંદ સ્વામીએ ઓરડાના કીર્તનમાં લખ્યું કે, જીવ ઈશ્વર તણો રે માયા કાળ પુરુષ પ્રધાન, સૌને વશ કરું રે સૌનો પ્રેરક હું ભગવાન; અગણિત વિશ્વની રે, ઉત્પત્તિ પાલન પ્રલય થાય, મારી મરજી વિના રે, કોઈથી તરણું નવ તોડાય. (સદ્. પ્રેમાનંદ સ્વામી)

(વિભાગ - ૨ સત્સંગ વાચનમાળા ભાગ ૩, આઠમી આવૃત્તિ એપ્રિલ - ૨૦૧૧,

યુગવિભૂતિ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ આઠમી આવૃત્તિ, મે - ૨૦૧૪)

પ્ર.૯ નીચે આપેલાં અવતરણો કોણ, કોને અને ક્યારે કહે છે તે લખો. (કુલ ગુણ : ૯)

❧ નોંધ :- કોણ કહે છે - ૧ ગુણ, કોને કહે છે - ૧ ગુણ, ક્યારે કહે છે - ૧ ગુણ.

૧. “આ ક્યારે બંધાણી ?” (૭/૬૭)

⇒ શિવલાલ શેઠ - રસ્તે ચાલતાં સૌને

⇒ દુકાનેથી મંદિર જવાના રસ્તે એક માટીના ઘરના માલિકે હવેલી બંધાવી હતી. રસ્તે ચાલતાં છીંક આવવાથી ઊંચું જોવાઈ જતાં હવેલી દેખાતાં તેઓ પૂછે છે.

૨. “તમો શુકજી સમાન વૈરાગ્યયુક્ત થશો.” (૩/૨૮)

⇒ વર્ણી - લાલજી ભક્તને

⇒ પતિવ્રતાની ટેકવાળા લાલજી ભક્તે રામાનંદ સ્વામીની લોજ જવાની આજ્ઞાની અવજ્ઞા કરી હતી. તેનો પશ્ચાતાપ અનુભવતાં લોજમાં વર્ણીના દર્શને આવે છે. ત્યારે વર્ણી તેમને આશીર્વાદ આપતાં કહે છે.

૩. “તમે એને હેત કરતા ? ” (૫૨)

⇒ સ્વામીશ્રી - ફેન્કને

⇒ ફેન્કનો ૧૭ વર્ષનો પુત્ર આપઘાત કરીને મરી ગયો હતો. તેથી ફેન્કને અશાંતિ હતી. તેમને લઈને આનંદસ્વરૂપ સ્વામી સ્વામીશ્રીની પાસે આવે છે. તેઓ જ્યારે પોતાના પુત્રની વાત કરે છે. ત્યારે સ્વામીશ્રી કહે છે.

પ્ર.૧૦ નીચે આપેલાં વાક્યોનાં કારણ જણાવો. (નવેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ : અહીં કેવળ પ્રસંગોના મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીઓએ તે વિસ્તૃત રીતે લખેલા હોવા જોઈએ.

૧. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી સસરાને ત્યાં ભિક્ષા માગવા ગયા. (૩/૩૩) મહારાજે લાલજી સુથારને દીક્ષા આપીને નિષ્કુળાનંદ નામ આપ્યું. એમની પરીક્ષા હજુ અપૂર્ણ હોય તેમ એમના સાસરાને ત્યાં જ ઝોળી લઈ ભિક્ષા માગવાની આજ્ઞા કરી. તેથી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી સસરાને ત્યાં ભિક્ષા માગવા ગયા. અથવા

૨. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ શિવલાલ શેઠને કહ્યું, ‘તારા જીવ સામું જોઈં છું તો અરધો સત્સંગ રહ્યો છે.’ (૭/૬૮)

જ. ગઢડામાં મૂર્તિ પધરાવી અને ભાવનગરમાં રઘુવીરજી મહારાજને પધરાવ્યા ત્યારે શિવલાલ શેઠ ગઢડામાં કેટલાક એવા લોકોના સંપર્કમાં આવી ગયા હતા કે તેમના કુસંગના શબ્દોથી શિવલાલ શેઠમાં વ્યવહારિક મોટપનો ભાર અને સ્વામીને વિષે નહિ જેવો મનુષ્યભાવ આવી ગયો હતો. તેથી સ્વામીએ શિવલાલભાઈનું અંતર પકડીને આ વાત કરી. આ વાત પર તેમણે ગાયના વાછરાને પોઠિયાની વાત કરીને કહ્યું, આમને આમ બે મહિના સુધી વાતો કરીશ ત્યારે સ્થૂળ ભાવ ટળી અને મોરે ભગવાનમાં જેવો જીવ જોડાયો હતો તેવો જોડાશે.

૩. સ્વામીશ્રીએ ભગવદ્વચરણ સ્વામીને ઠાકોરજીની મર્યાદા જાળવવાનું કહ્યું. (૨૧)

વડોદરા મંદિરમાં ઠાકોરજી સમક્ષ ભગવદ્વચરણદાસ સ્વામી સ્વામીશ્રીના ચરણસ્પર્શ કરવા માટે ઝૂક્યા કે તરત જ દર્શનમાં લીન બનેલા સ્વામીશ્રીને જાણે વીજળીનો ઝાટકો લાગ્યો હોય તેમ તેઓ ચીંક્યા. સ્વામીશ્રી ભગવત્ચરણદાસ સ્વામીને પગે લાગતા રોકવા લાગ્યા અને ટકોર કરતાં કહ્યું : ‘ઠાકોરજી આગળ મને નીચા નમીને પગે લાગવું નહીં. ઠાકોરજીની મર્યાદા જાળવાવી જોઈએ...’ અને છેલ્લે વાત પર જોર આપતાં કહ્યું : ‘રાજા આગળ નોકરને પગે લાગીએ તો કેવું લાગે?’ અથવા

૪. સ્વામીશ્રી ખાડાવાળા રસ્તે ચાલીને હોસ્પિટલ ગયા. (૩૯)

જ. વલસાડના સાગર ખેડુ શાંતિલાલનો પ્રશાંત અકસ્માતમાં ઘવાયો હતો. તેને સુરતની મહાવીર જનરલ હોસ્પિટલમાં દાખલ કર્યો હતો. એ સમયે સ્વામીશ્રી સુરત આવ્યા. હોસ્પિટલના રસ્તે ખોદકામ થયું હોવાથી મોટર જઈ શકે તેમ ન હતી, તો સ્વામીશ્રી ચાલીને આઈ.સી.યુ. માં દાખલ કરેલા બાળક પાસે પહોંચ્યા. ગાઢ નિંદ્રામાં પડેલા બાળકના આખા શરીરે હાથ ફેરવીને બાળક તેમનો સ્વર સાંભળી રહ્યો હોય તેવી શ્રદ્ધા સાથે ‘પ્રશાંતને જય સ્વામિનારાયણ કહ્યાં. ઠાકોરજીનો પ્રસાદીનો હાર પહેરાવ્યો. પિતા શાંતિલાલને આશ્વાસન આપ્યું. મદદ માટે તમામ બાંહેધરી આપીને એક સ્વજન કરતાંય વિશેષ મમતા દાખવી. એક નિર્દોષ અબુધ અને ગરીબ બાળકના દુઃખમાં ભાગ લીધાના સંતોષ સાથે ૮૦ વર્ષની ઉંમરે ખાડાટેકરાવાળા રસ્તા પર ચાલતા પાછા ફર્યા.

પ્ર.૧૧ નીચે આપેલા વિષયો ઉપર મુદ્દાસર વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ : અહીં કેવળ પ્રસંગોના મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીઓએ તે વિસ્તૃત રીતે લખેલા હોવા જોઈએ.

૧. પર્વતભાઈની આજ્ઞા પરાયણતા (૬/૫૯-૬૨) પર્વતભાઈ ત્રણે અવસ્થામાં મહારાજની મૂર્તિ દેખતા માનસીમાં પણ મહારાજ તેમનો થાળ જમી જતા - તેવી પ્રતીતિ તેમના પાછળના સાંતીવાળાને થઈ - આ વાત એક હરિભક્તે મહારાજને ગઢડામાં કરી - મહારાજે મયારામ ભટ્ટને કાગળ લઈને પર્વતભાઈ પાસે અગતરાઈ મોકલ્યા - કાગળ વાંચી મહારાજ પાસે જવા તૈયાર - દીકરો માંદો અંતકાળ જેવી સ્થિતિ - છતાં મહારાજની આજ્ઞા પાળવા તત્પર - મહારાજે દીકરાના સમાચાર પૂછ્યા - સુવાણ થઈ કારણ આપના ધામમાં - સભાજનોને ખૂબ વિસ્મય. અથવા

૨. કુશળકુંવરબાની પ્રગટ ભગવાન વિશેની સમજણ (૫/૪૯) ધર્મપુરનાં કુશળકુંવરબા દરરોજ બ્રાહ્મણ પાસે ભાગવતની કથા કરાવતા. એક વખત 'શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને રૂકમણીનું કાંડું પકડ્યું' એવી રૂકમણિહરણની વાત કથામાં આવતા રાણીએ ભૂદેવને કહ્યું આમ પ્રગટ ભગવાન જ્યારે આપણું કાંડું પકડશે ત્યારે આપણો ઉધ્ધાર થશે. ત્યાર બાદ આ પ્રસંગથી રાણી ને ભગવાનને મળવાની તીવ્ર ઝંખના થઈ. ત્યાર બાદ પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી ફરતા ફરતા ધર્મપૂર આવ્યા ને તેમની પાસેથી મહારાજના મહિમાની અદ્ભૂત વાતો સાંભળી તેઓને મહારાજનાં દર્શનની તીવ્ર ઈચ્છા જાગી. ત્યારબાદ મહારાજ સંઘ લઈ ધર્મપૂર પધારે છે. તેમનું ધામધૂમથી સ્વાગત કરે છે. મહારાજનાં દર્શનથી રાણી દેહભાન ભૂલી જાય છે. મહારાજ કાંડું પકડી તેમને ઉભા કરે છે. તેઓ મહારાજને પ્રશ્ન પૂછે છે કે અર્નિદેશથી લખ્યું હતું તેનો અર્થ શું થાય! તેઓને મહારાજે અલૌકિક દર્શન આપ્યા ને દરબારથી માંડી અક્ષરધામ સુધી નિર્દેશ અર્નિદેશની વાત કરી. રાણી મહારાજની રસધન મૂર્તિ હૃદયમાં ઉતારતા ગયા. મહારાજ છ માસ રોકાયા. કાઠિયાવાડનાં હરિભક્તોને દાણ માફ કરાવી બોલાવ્યા. સંતોને તથા મહારાજને ભાતભાતના પકવાન ને નિત્ય નવિન થાળ જમાડતા ને દેખરેખ રાખતા. સંતોને પત્તરમાં પાણી ન નાંખવા વિનંતી કરતા. ઉત્તમ મેવા મીઠાઈ પરગામથી મંગાવતા. દૂધ, દહીં, ઘી, ખાંડ, સાકરની તો રેલમછેલ કરાવતા. નગરમાં સવારી ફેરવીને સૌને મહારાજના દર્શનનો લાભ આપ્યો. મહારાજને અલંકારોથી ભરી દીધા ને આરતી ઉતારી રાજ્યના ધન ભંડાર અર્પણ કરી અહીં રહેવા વિનંતી કરી. મહારાજે રાજ્ય થઈ કહ્યું અમે રાજ કરવા નથી આવ્યા અનેક જીવને નિર્વાસનીક કરવા આવ્યા છીએ. તમે પણ રાજ્યની વાસના ન રાખશો, નહિ તો બીજો જન્મ લેવો પડશે. રાણીએ નિર્વાસનીક કરવા પ્રાર્થના કરી. મહારાજે તેમને ચરણાવિંદ પાડી આપીને તેમાં વૃત્તિ રાખવા કહ્યું મહારાજને હાથી પર પધરાવી એક ગાઉ સુધી વાજતે ગાજતે વળાવવા ગયાં. મહારાજના વિદાયથી તેમને ખૂબ આઘાત લાગ્યો. મહારાજનું જે જે સુખ લીધું હતું ને બાવીસ વાર આરતી ઉતારી હતી તથા જેટલી વાર વૃત્તિથી મળ્યા હતા તે બધું સંભારવા લાગ્યા ને મહારાજ પધાર્યા પછી પંદરમા દિવસે મહારાજનું સ્મરણ કરતાં દેહ ત્યાગ કર્યો. આવી તેમની ભક્તિ હતી.

૩. દિવ્ય અનુભવ : સારંગપુરના હરિજનો (૨૨) સ્વામીશ્રીએ ચાર-પાંચ યુવાનોને બોલાવ્યા ત્યારે દરેકને મનમાં સવાલ થયો કે કોને બોલાવે છે ? ત્યાં ફરીથી સ્વામીશ્રીએ બોલાવ્યા અને કહ્યું 'તમે બધા જ આવો.' કંઈક શરમ અને કંઈક સંકોચ સાથે એ યુવાનો બોલી ઊઠ્યા : 'પણ બાપજી ! અમે તો હરિજન છીએ !' સ્વામીશ્રીએ કરુણાભીના સ્વરે કહ્યું : 'તો અમે પણ હરિના જન છીએ.... નજીક આવો ને !' દોડતાં એ યુવાનો સ્વામીશ્રી પાસે પહોંચી ગયા. સ્વામીશ્રીએ તેમનાં મસ્તક ઉપર પ્રેમાળ અભય હસ્ત ફેરવ્યો. દરેકના રોમેરોમમાં આનંદ છવાઈ ગયો. 'ભાઈ ! હરિના જન તો સૌને થવાનું છે. કાંઈ વ્યસન છે ? જીવન શુદ્ધ કરજો. વ્યસન હોય તો છોડજો. વ્યસન વગરનું પવિત્ર જીવન કરજો. લ્યો, આશીર્વાદ છે..' જીવન પરિવર્તનની આ અનાયાસ દીક્ષાએ તેમને કૃતાર્થ કરી દીધા. સારંગપુર ગામના એ હરિજનોને માટે આ દિવ્ય અનુભવ હતો - કોઈ સંતનો નહિ, પણ સંતમાં રહેલા સાક્ષાત્ ભગવંતનો... અને નંખાઈ ગયેલા ચહેરાઓ ઉપર તેજ ઝળકી ઊઠ્યું, લઘુતાગ્રંથિ ઓગળી ગઈ, આનંદની લહેર ઊઠી, હૈયે પેલો સ્વર ઘૂંટાવા લાગ્યો. 'આપણેય હરિના જન છીએ, ગૌરવવંતા છીએ, મૂઠી ઊંચેરા છીએ..' અથવા

૪. ભાષાનાં બંધનોથી પર પ્રમુખસ્વામી મહારાજ - (૨૫) સને ૧૯૮૦ની વિદેશયાત્રામાં સાઉથ આફ્રિકાના જહોનિસબર્ગમાં સન્ડે ટ્રીબ્યુન (Sunday Tribune)ના અંગ્રેજી પત્રકારે વીસેક મિનિટ સ્વામીશ્રી સાથે વાર્તાલાપ કર્યો. તે સમયે આત્મસ્વરૂપ સ્વામી દુભાષિયા તરીકે સેવા આપતા હતા. તેમાં પત્રકારે કહેલો છેલ્લો પ્રશ્ન 'તમે સ્ત્રીઓને દૂર રાખો છો, તો તેઓ ઉપેક્ષાનો કે ભેદભાવ થઈ રહ્યાનો અનુભવ નથી કરતી ?' દુભાષિયા તરીકે સેવા આપતા આત્મસ્વરૂપદાસ સ્વામી તેનું ગુજરાતી કરે તે પહેલાં જ સ્વામીશ્રીએ કહ્યું, 'એને કહો કે હિન્દુસ્તાનમાં પોતે આવીને જુએ ! લાખો સ્ત્રીઓ સ્વામિનારાયણનું ભજન કરે છે. પણ કોઈને એવો ભાવ થતો નથી.' સ્વામીશ્રીએ ગુજરાતીમાં આપેલા ઉત્તરનું અંગ્રેજી થાય તે પહેલાં ગોરો રીપોર્ટર પણ અંગ્રેજીમાં ઉત્તર લખવા માંડ્યો. તેણે શું લખ્યું છે તે આત્મસ્વરૂપ સ્વામીએ સાંભળ્યું તો જણાયું કે સ્વામીશ્રીએ જેવો ઉત્તર આપ્યો હતો તેવો જ તેણે લખ્યો. આમ સત્પુરુષને ભાષાનાં બંધન હોતાં નથી.

પ્ર.૧૨નીયે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ : ૫)

નોંધ : અડધા સાચા જવાબના ગુણ આપવા નહિ.

૧. ચલાખાનું આશ્ચર્ય જોઈ લાલજી ભક્ત તથા બીજા હરિભક્તોને શું દેઢ થયું ? (૩/૩૧)
૨. ચલાખાનું આશ્ચર્ય જોઈ લાલજી ભક્ત તથા બીજા હરિભક્તોને મહારાજના સ્વરૂપનો નિશ્ચય વધુ દેઢ થયો.
૩. મુક્તાનંદ સ્વામીએ ક્યારે દેહત્યાગ કર્યો ? (સંવત, માસ, તિથિ) (૨/૨૬)
૪. મુક્તાનંદ સ્વામીએ સંવત ૧૮૮૬ના અષાઢ વદી એકાદશીએ દેહત્યાગ કર્યો.
૫. સ્વામીશ્રીએ મંગળ અને તેના દીકરાનું કયું વ્યસન છોડાવ્યું ? (૪૫-૪૬)
૬. સ્વામીશ્રીએ મંગળનું બીડીનું અને તેના દીકરાનું દાડનું વ્યસન છોડાવ્યું.

૪. પ્રમુખસ્વામીનો જન્મ ક્યારે અને ક્યાં થયો હતો ? (સંવત, માસ, તિથિ) (૭-૮)

જ. પ્રમુખસ્વામીનો જન્મ સંવત ૧૮૭૮ના માગશર સુદ આઠમે ચાણસદ ગામે થયો હતો.

૫. સ્વામીશ્રીની પ્રાર્થનાથી ક્યું આંદોલન સમેટાઈ ગયું ? (૫૫-૫૬)

જ. સ્વામીશ્રીની પ્રાર્થનાથી અનામત આંદોલન સમેટાઈ ગયું.

પ્ર.૧૩ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓) નિશાની કરો.

(કુલ ગુણ : ૮)

નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

૧. ૧, ૩ (૨/૧૫)

૨. ૨, ૪ (૧/૩)

૩. ૧, ૩ (૧૧,૧૭)

૪. ૪. ૩, ૪ (૪૪)

(વિભાગ - ૩ : નિબંધ)

પ્ર.૧૪ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર આશરે ૬૦ લીટીમાં નિબંધ લખો. (કુલ ગુણ : ૧૫)

નોંધ : નિબંધ એ મૌલિક વિષય છે, તેમાં આપેલ મુદ્દા ઉપરાંત બીજા ઘણા પાસા આવરી શકાય છે. જેવાં કે મૌલિકતા, સંપ્રદાય તથા અન્ય સંપ્રદાય વિષયક જ્ઞાન, કથાવાર્તાને આધારે વિષય વસ્તુની વિશેષ છણાવટ, અન્ય આધારભૂત સાહિત્યનો સહારો વગેરે મુદ્દાઓનો સમાવેશ થઈ શકે છે. પરીક્ષાર્થીએ વિષયને અનુરૂપ આ ઉપરાંત પણ બીજા પ્રસંગો લખ્યા હોય તો તે પણ માન્ય રાખી ગુણ આપવાં.

૧. પવિત્ર પ્રેરણાઓનાં દિવ્ય અજવાળાં : અક્ષરધામ :- (૧) અક્ષરધામમાં દરેકને જીવન ઘડતરની પ્રેરણા મળે અને જીવન દિવ્ય બને એ જ ભગવાનને પ્રાર્થના - (સ્વામીશ્રી) ઉપરોક્ત અનોખા દસ્તાવેજ શબ્દો સ્વયં સ્વામીશ્રીનાં હસ્તે લખાયાં. જેમા અદ્ભૂત અને દિવ્ય હેતુના દર્શન - અક્ષરધામની પ્રથમ શિલા રોપાઈ ત્યારથી સ્વામીશ્રી દ્વારા વારંવાર આ શબ્દોનું ઉચ્ચારણ - અહીં આખી દુનિયામાંથી કરોડો લોકો આવશે, તેમને પવિત્ર પ્રેરણાઓ મળશે અને તેમનું કલ્યાણ થશે. અક્ષરધામના ઉદઘાટનને આજે દસ વર્ષ વિત્યાં છે. ત્યારે સ્વામીશ્રીના આ શબ્દો શબ્દશઃ સાકાર થયેલ અનુભવાય છે. (૨) છેલ્લા દસ વર્ષમાં અહીં જગતના અનેક ધર્મોના અધ્યક્ષો અને આચાર્યો અનેક દેશના ધુરંધર સત્તાધીશો, વિશ્વના ખૂણે ખૂણેથી અનેક સંસ્કૃતિઓના અનેક ભાષી લોકો, કલા - સાહિત્ય - સંગીતના પ્રખર માંધાતાઓ, જગતની યુનિવર્સિટીઓના વિદ્વાનો, વિજ્ઞાનીઓ, ઉદ્યોગ-વ્યાપારના મહારથીઓ, ચારેય દિશામાંથી અનેક પ્રકારની માન્યતાઓ ધરાવતા કરોડો લોકો આવ્યા પરંતુ અક્ષરધામના અજવાળાં સૌના હૃદયમાં કોઈ દિવ્ય પ્રેરણાનો પ્રકાશ પાથરી રહ્યા છે. આ અજવાળાં એક વાસ્તવિક અને સુદીર્ઘ કલાની જે અવર્ણનીય, વાણી જોઈ શકે નહીં અને નયન વાણી વગરના બની જાય. એટલે કે દર્શનાર્થીઓની અનુભૂતીઓ પર અનેક મહાનિબંધ લખી શકાય. (૩) અનુભવાય છે ભગવાનની અનુભૂતી:- વિશ્વપ્રસિદ્ધ કાર્ટુનિસ્ટ આર. કે. લક્ષ્મણની અનુભૂતી દિવ્ય, રોમાંચક અને અવર્ણનીય કે ચોધાર આંસુએ રૂદન - નખશિખા અભિભૂત, અક્ષરધામ ન જોયું હોત તો મોટા લાભથી વંચિત રહી જાત તેવો અનુભવ - તેમના સ્વભાવથી અકલ્પનીય કામણ અક્ષરધામનું - જીવનભર દરેકની ટીકા કરી અને ટીકાને કોઈ અવકાશ જ નથી. આ ઉપરાંત ન્યાયાધીશો, પ્રમુખો, યુનિવર્સિટીના કુલપતિઓ, રાષ્ટ્રપતિ, પ્રધાનો વગેરે ની અનેક અનુભૂતિઓ- વારંવાર દર્શનની અભિલાષા, ભગવાનના પરમ આર્શિવાદનો અનુભવ, ખ્રિસ્તી હોવા છતાં નીલકંઠની દિવ્યતાની અનુભૂતિ, સાક્ષાત પરમાત્મા દ્વારા સર્જન થયું હોય તેવી અનુભૂતિ, કલા-કોતરણી- સૈદ્યથી અભિભૂત, ભગવાનની નજીક ગયા હોય તેવો અનુભવ. (૪) હૃદયમાં ઉડો પ્રભાવ છવાઈ ગયો:- રાષ્ટ્રીય અને આંતર-રાષ્ટ્રીય મહાનુભાવો અનેક સ્તરના આલોચક દ્રષ્ટીએ નિહાળનાર, માણનાર, માપનાર આવ્યા. તેમને પ્રભાવ અનુભવાયો તે સામાન્ય કરતાં કંઈક વિશિષ્ટ- અક્ષરધામના અસ્તિત્વમાં રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય હિત અનુભવાયાં. રાષ્ટ્રપતિ ડૉ. અબ્દુલકલામનો અભિપ્રાય- સુંદર સાંસ્કૃતિક પરિસરથી અનેક લોકોને પ્રેરણા- સંકલ્પ શક્તિ, આધ્યાત્મિકતા, વિજ્ઞાન, સંસ્કૃતિનું અદ્ભૂત સંયોજન, આત્મજ્ઞાનની તાકાતને અભિવ્યક્ત કરે છે. પાંચ વર્ષમાં નિતાંત સૌંદર્યથી છલકાતુ આવું સ્થાપત્ય- કલાયુક્ત કોઈ મંદિર કે સ્મારક કરતા શ્રેષ્ઠ, પૃથ્વી પરનું સ્વર્ગ, ૨૧ મી સદી સ્વામીશ્રીની ઋણી, આ સર્જન કરનાર ભગવાન જ હોઈ શકે (શીલા દીક્ષિતનો) અનુભવ, ભારત- ચીનના મૈત્રી સંબંધ ગાઢ થવાની પ્રતીતિ મૂલ્યો અને સાંસ્કૃતિક દ્રષ્ટીએ યહુદીઓ અને હિંદુઓ એકબીજાની ખૂબ નજીક, અનેક સંસ્કૃતિઓને જીવન જીવાનું માર્ગદર્શન, આંતર- રાષ્ટ્રીય સંવાદિતા અને સદ્ભાવ માટેનું સ્થાન, ભારતની સંપૂર્ણ સંસ્કૃતિનું દર્શન ફક્ત ૧૫ મિનિટમાં- ભગવાન કોણ છે તેનું દર્શન જગતને અક્ષરધામ કરાવે છે, વિશ્વને સુંદર અને દીર્ઘાયુ બનાવવામાં મદદરૂપ, દિલ્લીની ઈમારતોમાં અવ્વલ સ્થાન, સુંદરતા અજોડ, પ્રેરણાત્મક સ્થાન, કલા અને વારસાનું ઉદાહરણ, છેલ્લા ૫,૦૦૦ વર્ષ બાદ મહાન સ્થાપત્ય રચનાર વિશ્વકર્મા (પ્ર. સ્વા. મહારાજ)

દેશભક્તિની ચરમ સીમા, આધ્યાત્મિક ઉંચાઈના દર્શન, વિશ્વની અજાયબી સમુદાયનું મુક્ત રહેવાનું શીખવનાર અક્ષરધામ. (૫) આધ્યાત્મિક ઊર્જાની પ્રબળતાનો અનુભવ:- આધ્યાત્મિક ઊર્જાની અદ્વિતીયતાનું ધામ, આ સદીના પવિત્ર સંતનું વિશ્વને પરમ પવિત્ર પ્રદાન એટલે અક્ષરધામ, સંસ્કૃતિ રૂપી ગંગાની ગંગોત્રી વિશ્વમાં ભારતીય સંસ્કૃતિનો પ્રવાહિત કરનાર નૂતન ભગીરથ માનવ-સમાજની દોડ સુસંસ્કૃત અને સુરક્ષિત બની છે પોતાની પેઢીના ઉજ્જવલ ભવિષ્ય માટે દર્શન કરવાની ઈચ્છા, આધ્યાત્મિકતામાં સો ગણો વધારો આત્મામાં અક્ષરધામ લઈને પ્રયાણ જગતના કોઈ પણ સ્થાપત્ય સાથે અક્ષરધામની તુલના અશક્ય, ભારત જગદગુરુ- અહીંથી જ્ઞાન મળશે. દેહ મુકીને જનાર હરિભક્તને શ્રીજમહારાજ જો અક્ષરધામના દર્શન ન કર્યા હોય તો દર્શન કરવા પાછો મોકલશે. (૬) અનેકોનું જીવન પરિવર્તન:- સ્વામીશ્રીના સંકલ્પ મુજબ અનેક લોકોનાં જીવન-પરિવર્તનનું સ્વતઃ એક અજોડ પરિબળ. છેલ્લા દસ વર્ષમાં દર્શન કરીને નાસ્તિકો આસ્તિક બન્યા, વ્યસનો દુષણો છોડ્યાં, સ્વભાવનાં દુષણો છોડ્યા, પારિવારિક એકતાની પ્રતિજ્ઞા, અમેરિકન છુટાછેડા લેનાર દંપતીએ જીવનભર સાથે રહેવાની શપથ, વડીલોની સેવા કરવાનો નિયમ લીધો, માંસાહારનો ત્યાગ કર્યો, શાકાહાર જ કરવાની પ્રતિજ્ઞા, બીજા માટે જીવવાની પ્રેરણા મેળવી, પવિત્ર જીવન જીવવાની પ્રેરણા, અહિંસાની પ્રેરણા મેળવી, હજારો શાળાઓનાં લાખો વિદ્યાર્થીઓએ અદભૂત પ્રેરણા મેળવી. ઈડાં, માંસાહાર અમેરિકન અધિકારીના પુત્રે છોડ્યા, અક્ષરધામમાં વિશ્વને બદલવાની તાકત, કોઈક સર્વશ્રેષ્ઠ શક્તિ જ આવા સ્થાનના સર્જનની શક્તિ આપે છે, અંતઃક્રમી કરવાની પ્રેરણા, અસાધારણ કાર્ય માટેનો એવોડ આપવાની તૈયારી આમ, જીવન-પરિવર્તનની પ્રેરણા દર્શનાર્થીઓ પામ્યા. (૭) અક્ષરધામ મેનેજમેન્ટ:- અક્ષરધામનું વ્યવસ્થાતંત્ર વિશાળ, અભિભૂત થઈ જવાય. કારણ દરેકનો મંત્ર સેવા, કીર્તિની પડી નહીં ને નાણાંની પડી નહીં, સંપત્તિ કમાવાની ઘેલછા નહિ. સૌ પોતાનું કાર્ય દિલથી કરે છે, પુરસ્કારોની અપેક્ષા રહિત નિઃસ્વાર્થ સેવા- ભાવના સ્પિરિચ્યુલ મેનેજમેન્ટ, હાવર્ડ મેનેજમેન્ટ કરતાં પણ અધિક મેનેજમેન્ટ. (૮) સ્વયંસેવકોની સેવાથી પ્રભાવિત:- અક્ષરધામ એટલે સેવા અને સર્મપણનું ધામ. દરરોજ આવતા હજારો દર્શનાર્થીઓ માટે સારામાં સારી વ્યવસ્થા. ૧૦૦૦ જેટલા સર્મપિત સ્થાયી સ્વયંસેવકો ખડે પગે, મુખ પર ચમક સાથે તૈયાર આવા સ્વયંસેવકોને પોતાની સંસ્થામાં રાખવાની ઈચ્છા. પાંચ વર્ષમાં આટલો વિશાળ પ્રોજેક્ટ પુરો કરી શકાયો તેનું કારણ સ્વયંસેવકોનું અદભૂત સર્મપણ. ભગવાનની સંકલ્પ શક્તિથી જ આ શક્ય કોઈને સ્વયંસેવકોની ઈર્ષ્યા આવે કે પોતે સ્વયંસેવક હોય તો? પોતાનું ભાગ્ય માનનાર દર્શનાર્થીઓ બીજાના આનંદમાં આપણો આનંદ છે તેવો સંદેશો- સ્વયંસેવકોના દર્શન કરવાની ઈચ્છા, આવું સર્મપણ ક્યાંય મળે નહિ. પ્રમુખ સ્વામી મહારાજ આધ્યાત્મિક ગુરુ જે આવા સ્વયંસેવકોની ફોજ ઊભી કરી શકે. મોટા માંધાતા અહીં વાસણ માંજવાની સેવા કરવા તૈયાર, ભગવાન પ્રત્યેની પ્રેમની અભિવ્યક્તિ માટે ભક્તોનું અદભૂત કાર્ય. (૯) અક્ષરધામના વિશ્વ પ્રભાવની અનુભૂતિ:- ગિનીઝ બુક ઓફ વર્લ્ડ રેકોર્ડ થી લઈને અમેરિકાની સુપ્રસિદ્ધ સંસ્થા સ્મિથ સોનિયન મેગેઝિનમાં વિશ્વની ૨૫ અજાયબીઓની એક કવર સ્ટોરી - તેમાં નોંધ્યું છે કે મૃત્યુ પામો તે પહેલાં ૨૧ મી સદીની આ ૨૫ અજાયબીઓ જોવાનું ચૂકશો નહીં. તેમાં ભારતના એક-માત્ર સ્થળ નવી દિલ્હીના અક્ષરધામને પસંદ કરવામાં આવ્યું છે. દિલ્હીના રહેવાસીઓ તો દિલ્હી જોવા આવનાર માટે સંદેશો અક્ષરધામનાં દર્શન ચૂકશો નહીં. અક્ષરધામે અમારું દિલ જીતી લીધું છે. મેટ્રો રેલ્વે સ્ટેશનને અક્ષરધામ રેલ્વે સ્ટેશન નામ અપાયું છે. વિવિધ સંસ્કૃતિના લોકો દ્વારા નિયમિત અભિષેકથી શાંતિ- પરમ આનંદનો અનુભવ. ભગવાન સ્વામિનારાયણ અને અભિષેક મૂર્તિનું અદ્ભુત આકર્ષણ- પ્રત્યેક જન્મમાં અભિષેક કરવા આવવાની ઈચ્છા ઈંગ્લેંડના પ્રખ્યાત લેખકની. **ઉપસંહાર:-** લાખો લોકોને પવિત્ર પ્રેરણાઓનાં અજવાળા પ્રસારાવનાર પ્રમુખ સ્વામીની દિવ્યતાના રણકારનો અનુભવ આવું દિવ્ય સ્થાન આપીને સૌને કૃતાર્થ કરનાર સ્વામીશ્રીનાં ચરણોમાં સૌ નતમસ્ક- છતાં આ બધાના શિરમોર, યશકલગી સમી વાત એ કે સ્વામીશ્રી આ બધો યશ ઈષ્ટદેવ અને ગુરુનાં ચરણે - આ જ અક્ષરધામની અને તેના મહાન આધ્યાત્મિક સર્જનની અધ્યાત્મિકતા.

૨. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ : દિવ્યધામોનાં દર્શન :- પ્રસ્તાવના :- ભગવાન સ્વામિનારાયણનાં અસાધારણ તેર લક્ષણોનું શાસ્ત્રમાં વર્ણન - તેમાનું દ્વિતીય લક્ષણ એટલે ગોલોક વગેરે ધામો તે ધામનાં દિવ્ય ઐશ્વર્ય અને તે ધામના અધિપતિ વગેરેનાં દર્શન અનેક ભક્તોને. (૧) જન્મ અને મૃત્યુ ન કળી શકાય તેવું રહસ્ય - આ રહસ્યમય ઘટમાળમાથી જીવાત્મા મુક્તિ પામીને ભગવાનના ધામમાં સ્થાયી ભાવ પ્રાપ્ત કરી શકે? શાસ્ત્રોનું સમર્થન છતાં તર્કશીલ મનને અનેક આશંકાઓ - અનેક પ્રશ્નો - કારણ કોઈએ ધામમાં ગયા પછી અહેવાલ મોકલ્યો નથી, તેથી મન એ પ્રતીતિ ઈચ્છે છે. (૨) સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં આવા અનેક પ્રશ્નોનું સમાધાન ૨૦૦ વર્ષ પૂર્વે પ્રાપ્ત - આ સ્વામિનારાયણ ભગવાનની સર્વાપરીતાનું પ્રમાણ - સ્વામિનારાયણ ભગવાનનું પૃથ્વી પર પ્રાગટ્ય અલૌકિક અને અપૂર્વ - પૂર્વે દીઠાં, સાંભળ્યાં ન હોય તેવા અપ્રતિમ ચરિત્રો દ્વારા સર્વાપરી સ્વરૂપનો નિશ્ચય - આધારાનંદ સ્વામી લખે છે : સર્વોપરી અવતાર હિ તેહ, અલૌકિક રીત સે કરિ તેહું, બુદ્ધિવંત કું દેખેમેં આતે, તેહિ કરી સર્વોપરી કહાતે. (હ. ચ. ૧૫-૫૯-૨૩-૨૪) પૂર્વે થયેલા અવતારો તેમજ તેમનાં ધામોનાં દર્શન હજારો મુમુક્ષુઓને કરાવીને સ્વસ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવ્યો હતો. (૩) ભક્તિમાતાને

દર્શન :- બાળપણથી જ ઘનશ્યામ દ્વારા અલૌકિક ઐશ્વર્ય - ઘનશ્યામને ખોળામાં રમાડતી વખતે ભક્તિમાતાને વિચાર આવ્યો દેવતાઓ એ સ્તુતિ કરી હતી તે અવતારો અને તેમના ધામ કેવાં હશે? ત્યાં તેમને સમાધી - અનેક અવતારો અને ધામના દર્શન :-

ત્યાં તો દીઠા હરિતણા અવતાર સર્વે, મત્સ્યાદિ જે થઈ ગયા જગ મધ્યે પૂર્વે,
તેઓ મળી સ્તુતિ કરે ઘનશ્યામ કેરી, થૈ દીન પાન પ્રણયે હરિરૂપ હેરી,

શ્રી હરિલીલામૃત (૨-૧૧ ૫૨-૫૩)

પ્રકૃતિ પુરુષ માતાને સંબોધીને કહે છે આ શ્રીહરિ જે સુત છે તમારા, સદા નિયંતા પ્રભૂ તે અમારા, જે કૃષ્ણ આદિ અવતાર થાય, તે સર્વે નું કારણ આ ગણાય. શ્રીહરિલીલામૃત ગ્રંથમાં પણ સ્વયં શ્રીહરિએ આ ભાવને સમજાવ્યો છે. ઘણાક અવતાર થયા છે, વર્તમાન કાળે છે અને થશે તે સર્વેનો કારણ અવતારી એવો તે હું જ છું હું જ અક્ષરધામનો અધિપતી છું. (૫-૮-૩૨) (૪) ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની આ વાતને પુષ્ટી :- રામાનંદ સ્વામીના દેહત્યાગ બાદ ફણેણીમાં શ્રીહરિએ અનેકને ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદીપ, અવ્યાકૃત, બદ્રિકાશ્રમ વગેરે ધામ અને તેના અધિપતિઓનાં દર્શન - આવો પ્રૌઢ પ્રતાપ જોઈ મુમુક્ષુઓ પોતાના મતનો ત્યાગ કરી શ્રીજીમહારાજનું પ્રગટ - પ્રમાણ ભજન કરતા હતા.(સ્વા.વા.૭/૩) (૫) સદગુરુ તદ્રુપાનંદ સ્વામીએ નોંધેલ પ્રસંગ :- લીબડી પાસે ડુંગર તળાવમાં સંતો - ભક્તો સાથે શ્રીહરિની સ્નાન ક્રિયા - અંકલેશ્વર મહાદેવના મંદિરમાં મોટી સભા - સભામાં બેઠેલ વિપ્રોને સંકલ્પ - આપણને શંકરનું સ્વરૂપ તથા ધામ દેખાડે તો સારું - શ્રીહરિની ઈચ્છાથી વિપ્રોને શંકર પાર્વતી તથા સમસ્ત કૈલાશનાં દર્શન - સૌ વિપ્રો શ્રીહરિને સર્વ અવતારના અવતારી જાણી સંત્સગી થયા. (૬) શ્રીમાળી બ્રાહ્મણોની પ્રાર્થના :- કુળદેવી મહાલક્ષ્મીનાં દર્શન કરાવો - વિપ્રોએ શ્રીજી મહારાજ સામે જોયું - ચતુર્ભુજધારી મહાલક્ષ્મીનાં દર્શન - ચારે હાથે શ્રીહરિનું પુજન કરતાં હોય તેવાં દર્શન - શ્રીમાળી બ્રાહ્મણોનો મહાલક્ષ્મીને પ્રશ્ન - તમે કોની પુજા કરો છો? મારા સ્વામીની આ સાક્ષાત પુરુષોત્તમ નારાયણ છે. માટે કલ્યાણ જોઈતું હોય તો તેમનો આશ્રય કરો અમારામાં કાઈ નહીં વળે. આવું સાંભળી શ્રીમાળી બ્રાહ્મણો સંત્સગી (૭) શ્રીહરિની આવા દિવ્ય પ્રતાપની વર્ષા, જ્ઞાતી, વર્ષા કે સંપ્રદાયની સીમાઓથી પર - ઈતરધર્મીઓને પણ અનુભવ - અમદાવાદની દક્ષિણે સરખેજ ગામે રહેતા મુસ્લિમ ભક્ત ડોસા ભાઈને પયગંબર તથા ધામોનું દર્શન કરાવ્યું હતું. (૮) આમ શ્રીજીમહારાજની અતિશય કરુણા - અનેક મુમુક્ષુઓને અનેક ધામોનાં દર્શન - શાસ્ત્રોમાં વર્ણવેલ તે ધામોનાં વર્ણનની સત્યતાની પ્રતીતિ. પરંતુ આ બધા ધામો જન્મ-મરણથી પર લઈ જઈને શાશ્વત અને ચિરંતન સુખની અનુભૂતી કરાવતા નથી તેને માટે તો અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ કરવી પડે. જ્યાં ગયા પછી ક્યારેય આ ઘટમાળમાં આવવાનું નથી. જ્યા પહોંચવા માટે જીવ-ઈશ્વરોનાં સાધન ટાંચાં - એ દિવ્ય અક્ષરધામની અનુભૂતી અને ગતિ પણ ભગવાન સ્વામીનારાયણે અનેકને પોતાની દિવ્ય કૃપાદષ્ટી માત્રથી કરાવી છે. **ઉપસંહાર :-** આવા સર્વોપરી સર્વાવતારી ભગવાન સ્વામીનારાયણને કોટી કોટી વંદન.

૩. **પ્રમુખ સ્વામી મહારાજ :** સદા દુઃખ દુવિધાઓથી પર :- (૧) પ્રસ્તાવના :- વ્યક્તિનો સાચો પરિચય દુઃખની પળોમાં - આ દુઃખ, અપમાન તિરસ્કારનું કે પછી નિષ્ફળતાનું કે વિયોગનું હોય - તેમાં પણ શારીરિક પીડાની કપરી પરિસ્થિતિમાં ભલભલો મજબૂત મનોબળ ધરાવનાર માનવી પણ આકુળ-વ્યાકુળ પરંતુ સ્વામીશ્રી તેમાં અપવાદ રૂપ. ઉપરોક્ત દરેક પ્રકારના દુઃખોમાંથી તેઓ પ્રસાર થયા છે. તેમાં તેમની પરાત્પરતાની મહેક - અસંખ્ય લોકોએ તેમને દુઃખમાં પણ સ્થિરચિત્ત, નિશ્ચલ અને શાંત જોયા છે. નિર્ભય નિહાળ્યા છે. (૨) સ્વામીશ્રીની કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં સ્થિરત્વ ધારવાની પ્રતીતિ અમેરિકાના વિખ્યાત કાર્ડિયોલોજિસ્ટ વીરેન્દ્ર માથુરને - ૧૯૮૬માં ડૉ. માથુર દ્વારા એન્જ્યોગ્રાફી શરીર પર આટલી વિધિઓ પણ એક પણ હિત્કાર નહિ - સન ૧૯૮૮ની ૭મી જુલાઈનો પ્રસંગ - વિખ્યાત કાર્ડિયોલોજિસ્ટ ડૉ.જેફરી મોસેસ તથા વિલિયમ શ્વોર્ડ્ઝની જોડી દ્વારા એન્જ્યોગ્રાફી કર્યા પછી તરત જ સ્વામીશ્રીના હૃદયની બાયપાસ સર્જરીનું નિદાન - કૃષ્ણવલ્લભ સ્વામી સાથે ડૉ. વિલિયમનો યુવાન આસિસ્ટન્ટ અમેરિકન ડૉક્ટર દ્વારા આ અંગે વાતચીત - બિલકુલ અંગ્રેજી ન જાણતા કૃષ્ણવલ્લભ સ્વામીની મૂંઝવણ નિહાળી ઓપરેશન ટેબલ પર સ્વામીશ્રીનું ખડખડાટ હાસ્ય - આ જોઈને આસિસ્ટન્ટ ડૉક્ટરને આશ્ચર્ય - બાયપાસ સર્જરી કરાવવી પડશે તે જાણ્યા છતાં ભગવાનની ઈચ્છા કહીને ઘસઘસાટ ઊંઘી ગયા - લેનોક્સ હિલ હોસ્પિટલના ડૉક્ટરોને આ દર્દી વિરલ લાગ્યા કે જેને દર્દની પીડા કે આવનારી મુશ્કેલ પરિસ્થિતિ અકળાવી શકતી નથી. (૩) આ પરાત્પરતાનો અનુભવ - ડૉ. તેજસ પટેલ - સ્વામીશ્રીની ડૉ. તેજસ પર ખૂબ કૃપા - પરંતુ જ્યારે સ્વામીશ્રીના હૃદયની જવાબદારી સંભાળવાની સેવા કરવાની આવી ત્યારે સ્વામીશ્રીની સહનશક્તિનો પરિચય - ડૉ. તેજસભાઈ તથા ડૉ. સંજયભાઈ સ્વામીશ્રીને તપાસવા માટે સારંગપુર - હૃદયની યોગ્ય કાર્યવાહી માટે પેસમેકર મૂકવાનો નિર્ણય - ૮૧ વર્ષની ઉંમર તેથી સ્વામીશ્રીને તકલીફ પડશે તેવો સંકોચ - ‘તમે છો તેથી કોઈ તકલીફ થવાની નથી. બધું સારું જ કરશો.’ આ એક જ વાક્યમાં સહનશીલતાની પરાકાષ્ઠા - ૧૪-૬-૨૦૧૨માં અમદાવાદમાં આગમન

- આ ઉંમરે પેસમેકર મૂકવા માટે જનરલ એનેસ્થેસીયા જોખમી - લોકલ એનેસ્થેસીયાની આવશ્યકતા - છાતી ઉપર ચીરો મૂકી તેટલો ભાગ બહેરો કરવાનો - આ સર્જરી દુઃખ અને પીડાકારક ‘અમને કોઈ દુઃખ છે નહીં અને દુઃખ થવાનું નથી. તમે તમારું કાર્ય કરો.’ - ઓપરેશન વખતે ખુલ્લી આંખે સ્વામીશ્રી - બધું જોતા હતા - ટાંકા લેતી વખતે સ્વામીશ્રીના પગ થોડા હલ્યા. દુઃખ થાય છે ? તેવી પૃચ્છા ‘ના, કોઈ તકલીફ નથી.’ ઓપરેશન બાદ શાહીબાગ મંદિરે - ઓપરેશનના કલાક બાદ પણ સ્વસ્થતાથી દર્શન - જાણે કે ખાલી તપાસ માટે ગયા અને પાછા પધાર્યા ન હોય ! મુખ પર દુઃખની એક રેખા પણ નહીં. ડૉ. તેજસભાઈને અતિ આશ્ચર્ય - વારે વારે પીડા અંગે પૂછે છતાં એક જ જવાબ : ‘કોઈ તકલીફ નથી.’ ત્રણ માસ બાદ તપાસ - ‘તકલીફ કે દુઃખની ફરિયાદ છે ?’ ‘અમારે શેની ફરિયાદ ?’ ડોક્ટરનો ૨૫ વર્ષનો આ ક્ષેત્રમાં અનુભવ એવો કે આ ઓપરેશનમાં પીડા થાય જ - ૮૧ વર્ષની ઉંમર - લોકલ એનેસ્થેસિયા એવા સંજોગોમાં પણ ઓપરેશન વખતે કે ઓપરેશન બાદ કોઈ જ ફરિયાદ નહીં - ડૉ. ને અહીં આત્મા અને દેહ વચ્ચેનો ભેદ છેલ્લા ૧૫ વર્ષથી સમજાતો ન હતો પરંતુ સ્વામીશ્રીની સ્થિરતાથી ૧૦ જન્મમાં જે ન શિખી શકાય તે થોડી જ પળોમાં સ્વામીશ્રીએ શિખવાડી દીધું. (૪) દુઃખ જેમને સ્પર્શતું નથી : સ્વામીશ્રી બધા પ્રકારના દુઃખના અનુભવોથી પર - અસંખ્ય અનુભવો સંતો - હરિભક્તોને - પૂજ્ય આનંદસ્વરૂપ સ્વામીને અનુભવ - મુખ્યત્વે શારીરિક અને માનસિક બે પ્રકારના દુઃખ - સ્વામીશ્રી અનેક પ્રકારના દુઃખોથી પર - કેવી કેવી શારીરિક તકલીફો સહજતાથી વેઠી છે. ઘૂંટણના આર્થ્રાઈટીઝથી માંડીને બાયપાસ સર્જરી સુધીના અસહ્ય શારીરિક દુઃખમાં પણ સ્વામીશ્રી પીડાથી પર કારણ-દેહથી પર આત્મા અક્ષરબ્રહ્મ માને છે. ૧૯૮૮માં સ્વામીશ્રીની બાયપાસ સર્જરી વખતે ડૉ. સુબ્રમણ્યમ સાથે જોડાયેલ ડૉ. નીલેશ પટેલને થયેલ અનુભૂતિની વાત પૂજ્ય આનંદસ્વરૂપ સ્વામીના મુખે - સ્વામીશ્રીની અન્ય દર્દીઓની તુલનાએ વિશેષતા વર્ણવતાં ડૉ. નીલેશ કહે છે મેં ઘણા ઘણા વી.આઈ.પી.ઓને સારવાર આપી છે - એક વી.આઈ.પી.ની સારવાર એટલે ૨૫ અન્ય દર્દીઓની સારવાર - પરંતુ સ્વામીશ્રી તદ્દન અલગ - તેઓ વી.આઈ.પી.ઓના પણ વી.આઈ.પી. પરંતુ અમને ખબર પણ પડવા ન દીધી. તેથી અમારું કામ એકદમ સરળ - બાયપાસ સર્જરી - કીટીકલ - દર્દ અંગે પૂછતાં જણાવ્યું ‘આ તો બધા દેહના ભાવ છે. આત્મા તો સુખરૂપ છે.’ - પરંતુ ડૉ. નીલેશની સમજમાં આ વાત બેઠી નહિ. (૫) ડૉ. નીલેશને આ પ્રશ્નનો જવાબ ઓપરેશનના દિવસે - સ્વામીશ્રીની યોગીચરણ સ્વામી સાથે વાતચીત - દરમ્યાનમાં ડૉ. નીલેશ દ્વારા સ્વામીશ્રીના પગમાં આર્ટીરિયલ પંકચર - આ પ્રક્રિયા અસહ્ય પીડાજનક - ભલભલા મક્કમ મનોબળવાળી વ્યક્તિ માટે પણ અસહ્ય - પરંતુ સ્વામીશ્રીના મુખ પર દર્દની એક નાની રેખા પણ ધ્યાનપૂર્વક નિરીક્ષક કરનાર ડૉ. નીલેશની નજરમાં ન જણાઈ - ત્યારે તેમને પ્રતીતિ થઈ કે આ મહાન સંત માટે દેહ અને આત્મા કઈ રીતે જુદા છે. (૬) આ બધા શારીરિક દુઃખના અનુભવોથી પર મનનું દુઃખ - આ દુઃખ સૂક્ષ્મ અને દીર્ઘકાલીન અને મોટું અનુભવાય - કારણ આ દુઃખનું મૂળ અભિમાન છે. સ્વામીશ્રી મનના દુઃખથી પર કારણ તેઓ અહંશૂન્ય પુરુષ - તેથી મનનાં દુઃખો તેમને સ્પર્શી શકતાં નથી - વાંક અથવા ભૂલ ન હોવા છતાં આપમાન - આ અપમાન તેમના માટે આભૂષણ સમાન - બદલાની ભાવના નહિ - કોઈ પ્રત્યે દ્વેષ નહીં - અપમાન કરનારનું પણ ભલું જ ઈચ્છ્યું છે - આ અંગેની પ્રતિતીનો એક પ્રસંગ - ૧૯૮૬માં પીડાદાયક ગાંઠ સાથળમાં - તેનું ઓપરેશન - મુંબઈમાં હરિભક્તને ઘરે આરામ - આ દરમ્યાન આ હરિભક્તના મિત્ર દ્વારા પૂર્વગ્રહ અને ગેરસમજણથી વાંક વગર ખૂબ અપમાન - એક બિમાર વ્યક્તિ તેમની વય વગેરેનો લેશમાત્ર વિચાર જ નહિ - સ્વામીશ્રી નિરુત્તર - આ વ્યક્તિને સમજાવવા માટે તૈયાર થયેલ સંતોને સ્વામીશ્રીએ રોક્યા - ઊભરો ઠાલવવાની તક - થોડા સમય પછી તકલીફમાં આવેલ આ વ્યક્તિને સ્વામીશ્રી દ્વારા મદદ - જો અપમાન ખટક્યું હોત તો મદદ કરત ? ના. કારણ સ્વામીશ્રી અહંશૂન્ય - કારણ ભગવાનનો મહિમા સમજે છે. સર્વ કર્તા અને સર્વમાં બિરાજમાન છે તેવો અનુભવ - તેથી જ કદાચ સૂર્યમાં અંધારું પ્રવેશ કરી શકે પરંતુ સ્વામીશ્રીમાં હતાશા, નિરાશા, અભિમાનનો પ્રવેશ નહિ. તેનું મુખ્ય કારણ તેમને પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર - બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર છે.

❧ સમાપ્ત ❧